DOI: 10.48116/issn.2303-8568.2023.73.121
Izvorni naučni rad

UDK: 929 Hekimoglu, Ali-paša
94(497.15)"16/17"
Datum prispijeća: 19. 12. 2023.
Datum prihvatanja: 17. 5. 2024.

RUŽA RADOŠ ĆURIĆ*
(Zagreb)

PORTRET OSMANSKOG DRŽAVNIKA HEKIMOGLU ALI-PAŠE (1689.-1758.): ŽIVOT, KARIJERA I LIČNOST

Abstrakt

U članku je rekonstruiran slabo poznati život i upravno-vojno napredovanje osmanskog državnika Hekimoglu Ali-paše koji je u tri navrata obavljao dužnost velikog vezira, a poznat je i po pobjedi kod Banje Luke 1737. godine tijekom namještenja u Bosanskom ejaletu. Ali-pašin uspon na osmanskoj hijerarhijskoj ljestvici nije se uklapao u trendove karakteristične za postklasično razdoblje Carstva kojem je pripadao. Njegove vojne reforme, intelektualna i graditeljska nastojanja tijekom dužnosti velikog vezira predstavljali su nagovještaj promjena koje će se u punom zamahu ostvariti tek stoljeće kasnije. Usporedno sa silaznom putanjom njegove karijere te jačanja opozicije u donedavno naklonjenu okruženju, može se uočiti promjena pašina karaktera koja se jasno očituje u odnosima s Dubrovačkom Republikom.

Ključne riječi: Hekimoglu Ali-paša, razvoj karijere, mecenatstvo, kulturno-vojni noviteti, kulturni sinkretizam, procjena ličnosti, Osmansko Carstvo

UVOD

Osmanski državnik Hekimoglu Ali-paša pridržao je funkciju velikog vezira u čak tri navrata (1732. – 1735., 1742. – 1743., 1755.), a ostao je poznat i po pobjedi kod Banje Luke 1737. godine tijekom prvog

* Dr. Ruža Radoš Ćurić, viši asistent, Hrvatski institut za povijest,
e-mail: radosruza@yahoo.com, ORCID ID: 0009-0006-9800-2638

namještenja u Bosanskom ejaletu. Znanstvene prinose o Ali-pašinom životu i karijeri moguće je pronaći u djelima bosanskohercegovačke i turske provenijencije koje dopunjavaju oskudni, ali dragocjeni podaci osmanskih kroničara, poput Dilaverzade Omera, Kučukčelebizade Asim Ismaila, Arpaeminzade Mustafa Samija, Subhi Mehmed-efendije, Musaffa Mustafe, Ismail Zijaudin-bega i Ajvansaraj Hafiz Husejina.

Detalji iz Ali-pašinog života ostali su u sjeni njegove karijere čiji se razvoj može pratiti kroz brzinu i mehanizme napredovanja, trajanje mandata i vrijeme čekanja između namještenja.[1] Ali-pašino napredovanje u upravno-vojnoj hijerarhiji Osmanskog Carstva moguće je postaviti u širi kontekst usporedbom s novim upravno-političkim trendovima razvidnim od 17. stoljeća, poput imenovanja pokrajinskih upravitelja iz dvorske svite, jačanja vezirskih kućanstava, kao i kratkotrajnim pokrajinskim namještenjima, dužim čekanjem između namještenja, upravnim regionalizmom i tako dalje.[2]

S obzirom na to da je 18. stoljeće razdoblje prosvjetiteljskog zamaha na Zapadu, postavlja se pitanje u kojoj se mjeri novo kulturno ozračje odrazilo na Ali-pašina nastojanja u području prevoditeljstva, arhitekture, medicine i tehnoloških novina. S tim u vezi, razmotrit će se kojoj je strani Ali-paša bio naklonjen u procjepu između novih zapadnih strujanja i stare islamske tradicije.

Ali-pašine zasluge u preobrazbi Carstva doprinose boljem poznavanju njegove višeobrazne ličnosti, a u tom će kontekstu od neprocjenjivog značaja biti i njegov odnos s Dubrovačkom Republikom.[3] Arhivska prepiska dubrovačkih dužnosnika s velikim vezirom i bosanskim namjesnikom Ali-pašom pruža novi uvid u njegovu ličnost i djelovanje,

---

1 Za primjere *career background, career sample* vidi: Norman Itzkowitz, "Eighteenth Century Ottoman Realities", *Studia Islamica*, 16, Leiden, 1962, 73-94; Joel Shinder, "Career Line Formation in the Ottoman Bureaucracy 1648-1750: A New Perspective", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 16, Leiden, 1973, 217-237; Metin Kunt, *The Sultan's Servants: The Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550-1650*, Columbia University Press, New York, 1983.

2 Stanford Shaw, *Between Old and New*: *The Ottoman Empire under Sultan Selim III, 1789-1807*, Harvard University Press, Cambridge, 1971, 170; Rifaat Ali Abou-El-Haj, "The Ottoman Vezir and Pasa Households 1683-1703: A. Preliminary Report", *Journal of the American Oriental Society*, 94/4, Michigan, 1974, 440-443; M. Kunt, *Sultan's Servants*, 66, 69-70, 72-73, 74-76; Halil Inalcik, *Osmansko Carstvo : klasično doba 1300-1600,* Srednja Europa, Zagreb, 2002, 102.

3 Vidi: Ruža Radoš, *Namjesnik Bosanskog ejaleta Ali-paša Hekimoglu (1736-1748) i Dubrovačka Republika*, doktorska disertacija, Sveučilište u Dubrovniku, 2017, 153-308.

kao i postepenu promjenu Ali-pašina karaktera[4] koja se može sagledati kroz prizmu njegova političkog sazrijevanja u razdoblju od prvog do posljednjeg namještenja u Bosanskom ejaletu (1736. – 1748.).

ALI-PAŠIN ŽIVOT I KARIJERA

Obitelj

Prema jednim izvorima otac Ali-paše Nuh-efendija (1627. – 1707.) rođen je u gradu Retimnu na sjeveru Krete.[5] Drugi izvori, pak, javljaju da je Nuh-efendija Venecijanac koji se tijekom studija medicine u Padovi zaljubio u gospođu Safije zbog koje je prihvatio islam i preselio u Istanbul.[6] Ne može se sa sigurnošću utvrditi je li bio židovske ili katoličke vjere prije nego što je prešao na islam.[7]

Nuh-efendija je obavljao dužnost sultanova liječnika.[8] Unatoč bogatom liječničkom iskustvu, 1707. godine podlegao je upali prstiju koje je

---

4 Za primjere *psychohistorical study* vidi: Rifaat Abou-El-Haj, "The Narcissism of Mustafa II (1695-1703): A Psychohistorical Study", *Studia Islamica*, 40, Leiden, 1974, 115-131; Elena Doldor, "From Politically Naive to Politically Mature: Examining Leaders Political Maturation Journey", *British Journal of Management*, 28/4, New Jersey, 2017, 100-131.

5 Dimitrie Cantemir, *Histoire de l'Empire Othoman, où se voyent les causes de son aggrandissement et de sa décadence, vol. 1*, Chez Barois Savoye, Paris, 1743, 446; Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1943, 163; Münir Aktepe, "Hekimoğlu Ali Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (dalje: *DİA*) *17*, Ankara, 1988, 166; Abdülkadir Özcan, *Şakāyık-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri 4*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989, 293; Ünver Süheyl, "Akrabadin sahibi Giridli Nuh Efendi hakkında birkaç kelime", *Dirim*, 14, İstanbul, 2013, 321-324.

6 Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, 327; Joseph von Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi 7, Medya Ofset, İstanbul, 1990, 393, 448; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 4/2: XVIII. Yüzyıl*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi V*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 2011, 56.

7 Usp.: Abraham Galanté, *Médecins juifs au service de la Turquie,* Imprimerie Babok, İstanbul, 1938, 13; Marc David Bae, *Honored by the Glory of Islam: Conversion and Conquest in Ottoman Europe,* Oxford University Press, Oxford, 2011, 134.

8 Vidi i: A. Adıvar, *Osmanlı Türklerinde,* 164-165; Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri: Osmanlılar'ın kuruluşundan zamanımıza kadar gelen ve meslekle-rinde eser yazan Türk mutasavvıf, âlim, şair-edib, tarihçi tabib, riyaziyeci ve*

zadobio u pomorskoj nesreći. Iza sebe je ostavio ženu Safije (? – 1735.), kćer Hadži Hanife (?) i sinove Sulejman-efendiju (? – 1736/7.), Ali-pašu (1689. – 1758.), Ebu Bekir-efendiju (? – 1731/2.), Evliju Jusuf-efendiju (? – 1732/3.), Osman-bega (? – 1738/9.), Fejzullah-bega (? – 1748.), Omer-efendiju (? – 1699/1700.) i Jahja-bega (? – 1742/3).[9] Nuh-efendijini sinovi ostvarili su uspješne karijere kirurga, hodža, učitelja, derviša, mula i kapidžibaše. Međutim, samo je jedan među njima zauzeo prestižan položaj velikog vezira. Bio je to Ali-paša.

Hekimoglu Ali-aga (kasnije paša) rođen je u haremskim odajama carskog dvora 4. lipnja 1689. godine. Netom prije nego što je haremski glasnik uz zvuke trube objavio sretne vijesti, u kuću Nuh-efendije stigli su derviški šejhovi i pretkazali rođenje sina. Bio je to dan Hidžre i blagoslovljene Noći oprosta i sudbine. Smatra se da su ovi važni blagdani nagovijestili da će novorođenče stasati u "velikog čovjeka koji će utjecati na važne događaje". Zbog toga mu je nadjenuto ime *'Alî* (Uzvišeni), a prema očevom zanimanju dobio je nadimak *Hekim-zâde* (Hekimoğlu), *što znači liječnikov sin.*[10]

Postoji još jedna priča o Ali-pašinom rođenju. Prema fragmentalnim prijepisima rukopisnih zbirki, Ali-paša je bio sin princa Mustafe (1664. – 1703.) i robinje iz harema. Kako prinčevi nisu smjeli imati djecu prije dolaska na prijestolje, naređeno je da se dijete uguši nakon rođenja. Robinji je ipak ukazana milost te je poklonjena sultanovom liječniku Nuh-efendiji koji je novorođenče, odnosno Ali-agu, prihvatio kao svoje dijete. Istinitost ove priče neki kroničari potvrđuju dobrohotnošću sultana Mahmuda I. (1730. – 1754.) prema svojem polubratu Hekimoglu

---

coğrafyacılarının kısaca hayatlariyle eserlerine dair kâfi malûmatı muhtevidir, Vol. 3, Meral Yayınevi, İstanbul, 1974, 226-227; Orlin Sabev, "Medical Books in Private and Public Ottoman Libraries", u: *Proceedings of the 38th International Congress on the History of Medicine (1-6 September 2002)*, ur. Nil Sarı et al., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, 623-624; Ü. Süheyl, "Akrabadin sahibi", 424-425.

9 Ömer Dilaverzade, *İbtida-i zikr-i dibaçe-i Hadikat ül-vüzera*, Cerîde-i Havâdis Matbaası, İstanbul, 1855, 123; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî, vol. 1-6,* Turkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996, 1260; Orhan Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında: Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100-1171/1689-1758) Hayatı, İcraatı ve Hayratı*, magistarski rad, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997*,* 153-169.

10 Taj je nadimak do tada koristila obitelj liječnika Jahje Arabzade. İbnulemin Mahmud Kemal, "Metâli'ül-Aliyye fi Gurreti'l-Gâliye", *Tarih-i Osmani Encumeni Mecmuası,* 16, İstanbul, 1926, 197-198; J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 8,* 297; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1668.

Ali-agi. Također, Ali-pašinu džamiju krase arhitektonska obilježja koja su običajno rezervirana za članove sultanske obitelji, poput carske lože i ulazne rampe.[11]

I Ali-paša je poput svojeg oca Nuh-efendije imao brojnu obitelj. Od trinaestero djece, njih jedanaestero je rođeno u braku s gospođom Muhsine (? – 1769.). To su Kasim-beg (? – 1723/4.), Mustafa-beg (? – 1732/3.), Hasan-beg (? – 1733/4.), Mehmed-beg (? – 1741.), Emine (? – 1745.), Sulejman-beg (? – 1759/60.), Abide (?), Mehmed Galib-beg (? – 1765/8.), Ismail Zijaeddin-beg (? – 1765.), Hasan-beg (? – 1770/1.) i Uluve (? – oko 1800.).[12] Premda godine rođenja Ali-pašine djece nisu poznate, ipak se može pretpostaviti da mnogi od njih nisu doživjeli duboku starost poput Ali-paše.[13]

Uz gospođu Muhsine, koja je jedina pokopana u Ali-pašinom turbetu, Ali-paša je imao još dvije žene. Bile su to gospođa Šakire (um. 1775/6.) i gospođa Hamide, te dvoje djece, sina Ibrahima (um.1742/3.) i kćer Hamide. Postoje zapisi da je Ali-paša imao još jednu ženu, i to članicu sultanske dinastije. U cilju jačanja sultanske obitelji i vezirskog kućanstva, sultan Ahmed III. (1703. – 1730.) dao je 1743. godine oženiti velikog vezira Ali-pašu za svoju sestru Hatidže Sultan koja je tada imala osamdeset godina, a nedugo nakon vjenčanja je preminula.[14]

Oskudni i malobrojni izvori ne otkrivaju mnogo o Ali-pašinoj djeci. Poznato je da su Ali-pašine kćeri Abide, Hamide, Emine i Uluve pokopane u obiteljskoj grobnici Nuh-efendije, kao i Ali-pašina dva najmlađa sina. Uz Ali-pašu pokopani su sinovi Mehmed Galib-beg i

---

[11] O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında*, 2-3; Erdoğan Tokmakçıoğlu, *Osmanlı Tarihinde Katledilen Şehzadeler*, Geçit Kitabevi, İstanbul, 2004, 41; Tülay Artan, "Arts and Architecture", u: *The Cambridge History of Turkey 3, The Latter Ottoman Empire, 1603-1839* (dalje: *CHT 3*), ur. S. Faroqhi, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 2006, 474-475.

[12] Prema Kadićevoj *Hronici*, Ali-paša je imao još dva sina. Više u: Hamdija Kreševljaković, *Bitka pod Banjom Lukom 4. VIII 1737.: uz dvjestagodišnjicu*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1936, 92; Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini. Knjiga 1,* Veselin Masleša, Sarajevo, 1974, 30; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 170-192; Vedad Biščević, *Bosanski namjesnici osmanskog doba 1463-1878*, Connectum, Sarajevo, 2006, 241.

[13] Usp.: J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 8,* 299; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 242; Karl Kaser, *The Balkans and the Near East*: *Introduction to a Shared History*, LIT Verlag Münster, Berlin, 2011, 190.

[14] M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 243; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 100-101, 171; Tülay Artan, "18. yüzyıl baslarında yönetici elitin saltanatın meşrutiyet arayışına katılımı", *Toplum ve Bilim*, 83, İstanbul, 2000, 297.

Ismail Zijaeddin-beg. Mehmed Galib-beg je bio dvorski kapidžibaša kada je 1738. godine poslan u Bosanski ejalet da ocu Ali-paši prenese čestitke zbog pobjede kod Banje Luke.[15] Za razliku od brata, Ismail Zijaeddin-beg je pripadao učenoj klasi (*ilmiye)*. Pod pseudonimom *Ziyā'ī* pisao je religiozne pjesme, a napisao je i opširnu biografiju svojeg oca Hekimoglu Ali-paše, *Metâli'ül-Aliyye fi Gurreti'l-Gâliye*.[16]

Od silahdara do velikog vezira

Hekimoglu Ali-aga se rano istaknuo među vršnjacima koji su obuku prolazili na carskom dvoru. Njegov oslonac na dvoru bila je sultanija Emetullah Rabia Gulnuš (1641. –1715.), majka sultana Mustafe II. (1695. – 1703.) i Ahmeda III. (1703. – 1730.), koja je rođena u gradu Retimnu na Kreti, baš kao i Ali-pašin otac Nuh-efendija. Nakon dovršenog obrazovanja, Hekimoglu Ali-agi je dodijeljena služba silahdara, a zatim carskog kapidžibaše.[17] Prvi važan zadatak povjeren mu je 1715. godine: trebao je smaknuti bivšeg haremskog agu Uzun Sulejmana, a njegovu glavu, imovinu i robinje dovesti u Istanbul.[18] Ali-aga je uspješno izvršio naredbu te je stekao naklonost sultana, ali i neprijateljstvo velikog vezira Damad Šehid Ali-paše (1713. – 1716.) koji ga je zbog ljubomore uklonio s dvora i postavio za vojvodu u ejaletu Sivas.[19]

---

[15] Državni arhiv u Dubrovniku (DAD), *Copia Lettere Diverse* (*CLDT*), ser. 27.1, sv. 2, f. 121v, 124r-125r; DAD, *Acta Turcarum* (*AT*), ser. 75, f. 29; B IV 1/39. Vidi i: J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 8,* 181.

[16] Više u: İ. M. Kemal, "Metâli'ül-Aliyye", 197; A. Handžić, "Bosanski namjesnik Hekim-oglu Ali-paša"*, Prilozi za orijentalnu filologiju* V/1954-55, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1955, 137, 178; F. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları*, 327; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 178-180; Hüseyin Akkaya, *Târîhçe-i Nevres*; *İnceleme ve Tenkitli Metin*, Kitabevi, İstanbul, 2004, 20.

[17] Usp. Ahmed Vâsıf, *Mehâsin ül-âsâr ve hakâik ül-ahbâr 1*, Matbaa-ı Bulak, Kahire, 1830, 39; İsmail Asım Küçükçelebizade, *Târih-i İsmail Âsım Efendi Eş-Şehir Bi-Küçük Çelebizâde,* Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1282 [1865], 25; Şemseddin Sami, *Kâmûs-ül A'lâm 4*, Mihran, İstanbul, 1894, 3187; İ. M. Kemal, "Metâli'ül-Aliyye", 198; Melek Çoruhlu, *Musaffa Mehemmed Efendi Kıt'a-min-Târih-i Sultan Mahmûd-ı Evvel (Tahlil ve Metin)*, magistarski rad, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005, 67.

[18] Ahmed Refik, *Onikinci Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı (1689-1785)*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1988, 51; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında*, 154-156.

[19] Usp.: Ö. Dilaverzade, İbtida-i zikr-i *dibaçe-i Hadikat ül-vüzera*, 124; İ. Küçükçelebizade, *Târih-i İsmail*, 26.

Dolaskom novog vezira Damad İbrahim-paše (1718. – 1730.) Ali-aga je ponovno stekao naklonost Porte.[20] Najprije je imenovan vojvodom Turkmena s titulom paše s dva tuga, a zatim je 1722. godine imenovan za namjesnika ejaleta Adane. Iz tog vremena potječe njegov ovalni pečat kojim se služio tijekom pokrajinskih namještenja.[21]

Sljedeće je godine Porta ušla u rat s Perzijom (1723. – 1727.). Ali-paša se pridružio seraskeru Kopruluzade Abdullah-paši u osvajanju perzijskih gradova Tebriza, Hamadana i Erevana. U samo tri dana probio je obranu grada Tebriza te je zbog toga nagrađen titulom vezira s tri tuga, imenovan je namjesnikom anadolijskog ejaleta i seraskerom istočnog bojišta. Na mirovnim pregovorima 1727. godine u Hamadanu pregovarao je s ruskim generalom Vasilijem Vladimirovičem oko osmansko-ruske podjele perzijskih teritorija. Pašina mirovna nastojanja zasjenilo je nasilje njegove pratnje u osvojenom Tebrizu. Zato je svrgnut s položaja seraskera i sljedeće godine premješten na položaj namjesnika drugorazredne pokrajine Zor u današnjoj Siriji. Krajem iste godine imenovan je za namjesnika ejaleta Sivasa, a već 1729. godine spominje se kao namjesnik ejaleta Dijarbakira.[22]

U proljeće sljedeće godine izbio je novi rat s Perzijom (1730. – 1735.). Pod vodstvom šaha Tahmaspa II. (1729. – 1732.) Perzijanci su nastojali vratiti izgubljena područja, što su i ostvarili.[23] Zbog Ali-pašinih

---

20 J. Hammer*, Büyük Osmanlı Tarihi 7,* 286; Nazır Şentürk, *Babıâli ve sadrazamları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, 130; Halit Biltekin, "Vak'a-nüvis Mehmed Râşid Efendi, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3/11,* İstanbul, 2010, 166.

21 İ. Küçükçelebizade, *Târih-i İsmail*, 26; İ. M. Kemal, "Metâli'ül-Aliyye", 198; Derviš Korkut, "Nešto o turskim dokumentima Arhiva dubrovačkog", *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, 40, Sarajevo, 1928, 152; A. Handžić, "Bosanski namjesnik Hekim oglu Ali-paša", 143, 176; Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, İmak Ofset Basım Yayın, İstanbul, 2021, 91-92.

22 Više u: İ. Küçükçelebizade, *Târih-i İsmail*, 197, 277-283, 301, 403; Laurence Lockhart, *Nadir Shah: A Critical Study Based Mainly Upon Contemporary Sources*, Luzac & Co., London, 1938, 11-13, 16; Stanford Shaw, "Iranian Relations with the Ottoman Empire in the Eighteenth and Nineteenth Centuries", u: *Cambridge History of Iran 7: From Nader Shah to the Islamic Republic* (dalje: *CHI 7*), ur: Peter Avery, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, 298-301; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında*, 11-20; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 5: Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılı Sonlarına Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, 179-180, 189-195.

23 Više u: James Fraser, *The History of Nadir Shah formerly called Thamas Kuli Khan, the Present Emperor of Persia*, by W. Strahan, London, 1742, 89-92, 102-104; L.

uspjeha u prethodnom osmansko-perzijskom ratu, Porta ga je imenovala seraskerom grada Erevana i namjesnikom ejaleta Erzurum.[24] U borbi za grad Erevan šah je jedva spasio živu glavu, ostavivši iza sebe bogati plijen. Nakon Erevana, Ali-paša je osvojio Urmiju, Tebriz i ostale gradove. Uz čestitke sultana Mahmuda I., s Porte mu je stigao počasni ogrtač sa zlatnim nitima i krznom te mač optočen draguljima.[25]

Zauzimanje Tebriza palo je u drugi plan potpisivanjem nepovoljnog mira u Istanbulu 1732. godine prema kojem su osvojeni gradovi prepušteni Perziji.[26] Zbog toga je veliki vezir Topal Osman-paša (1731. – 1732.) svrgnut i protjeran, a na njegovo je mjesto postavljen Hekimoglu Ali-paša. Sultanov ferman o imenovanju za velikog vezira Ali-paša je primio u ožujku 1732. godine u okolici grada Erevana. S golemom povorkom požurio je na ustoličenje u Istanbul. Tijekom zasjedanja svečanog divana Ali-paša je u uobičajenoj ceremoniji poljubio rub sultanova ogrtača, obukao počasni ogrtač i primio carski pečat. Dok je oblačio drugi ogrtač od krzna samurovine (hermelin), mujezin je pozvao na molitvu u čast novom veziru. Nakon klanjanja, Ali-paša je u pratnji paževa i janjičara krenuo prema Vratima sreće i ušao u sobu za primanje gdje je visokim dužnosnicima predao darove i ogrnuo krznom vojnike. Sultanija majka gospođa Saliha poslala je Ali-paši konja i samurovinu, a darovao ga je i sultan Mahmud I. Pjesnici Vehbi i Nahifi te dvorski kroničari Čelebizade Asim i Arpaeminzade Sami ispjevali su pjesme u čast novog velikog vezira.[27]

Lockhart, *Nadir Shah,* 48-51; Faik Reşit Unat, *Abdi Tarihi*: *1730 Patrona İhtilâli hakkında bir eser*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1943, 6-8, 11-27, 67-69.

24 F.R. Unat, *Abdi Târihi*, 60; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 5*, 218-221; Aynur Karadayı, *Osmanlı Tarih Yazıcılığının*: *Gölgede Kalmış Bir Eseri Târih-i Sâmî (metnin transkripsiyonu)*, magistarski rad, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydin, 2008, 178.

25 Više u: Arpaeminzade Sami, Mustafa Hüseyin Efendi Şâkir i Subhî Mehmet Efendi, *Târîh-i Sâmî ve Şâkir ve Subhî,* Raşid Mehmed Efendi Matbaası, İstanbul, 1198 [1784], 125-133, 135; İ. Küçükçelebizade, *Târih'i İsmail*, 276-286; Nicholas Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches 4*, Friedrich Andreas Perthes Aktiengesellschaft, Gotha, 1911, 416; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 30-39.

26 Više u: Robert Olson, *The Siege of Mosul and Ottoman-Persian Relations 1718-1743. A study of rebellion in the capital and war in the provinces of the Ottoman Empire*, University of Indiana Press, Bloomington, 1975, 90-92; Peter Avery, "Nadir Shah and the Afsharid Legacy", *CHI 7,* Cambridge University Press, Cambridge, 1991, 30; Abdurrahman Ateş, *Avşarli Nadir Şah ve döneminde Osmanli-Iran Mücadeleleri*, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2001, 53-56.

27 A. M. Sami, *Târîh-i Sâmî*, 148-150, 160-163; Ö. Dilaverzade, İbtida-i zikr-i *dibaçe-i Hadikat ül-vüzera* 41. Više u: O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,*

Sa smjenom na safavidskom prijestolju uslijedio je novi osmansko-perzijski rat. Iako su Perzijanci na čelu s Nadir-šahom bili u prednosti, ipak su zbog lokalnih nemira prihvatili poziv na mirovne pregovore. Tijekom dugotrajnih pregovora nastavili su se sukobi, među kojima je najpoznatija bila bitka kod Bogaverta 1735. godine u kojoj je poginuo i serasker Abdullah-paša Kopruluzade.[28] Dva tjedna nakon bitke kod Bogaverta, Hekimoglu Ali-paša smijenjen je s položaja velikog vezira kako bi se umirilo narodno nezadovoljstvo. Kružile su glasine da je kažnjen za „svoje tromo držanje i mlaki otpor svojega sina Ibrahim-paše". Prema dubrovačkom konzulu u Istanbulu Luki Chiricu (1731. – 1749.), smijenjen je na inicijativu šefa haremskih eunuha Hadži Bešir-age (1716. – 1746.) koji nije podržavao Ali-pašine vojne planove.[29] Na sjednici carskog divana silahdaraga je zatražio carski pečat od Ali-paše koji je u pratnji bostandžibaša prognan na otok Lezbos. Kazna za ratni poraz nije dugo trajala jer je već krajem 1735. godine sultan Mahmud I. Ali-paši ustupio namjesništvo Krete.[30]

U ožujku sljedeće godine dobio je novo namještenje, i to prvi put na zapadnim granicama Carstva. Napustio je Kretu i preko Soluna krenuo prema Bosni. Premda je do 1736. godine uzastopno angažiran na istoku Carstva, Ali-paša je poznavao pojedince iz Bosanskog ejaleta, poput Rustem-paše Bošnjaka koji se borio uz bok Ali-paši u prvoj perzijskoj kampanji ili Ismaila Bošnjaka koji je bio jedan od njegovih aga tijekom prvog vezirskog mandata. Ipak, neizvjesnost novog namještenja u Bosni

39-42; Mesut Aydıner, *Vak`anüvis Subhî Mehmed Efendi, Subhî Târihi, Sâmî ve Şâkir Târihleri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, 150-163; A. Karadayı, *Osmanlı Tarih Yazıcılığının*, 228-229, 233-234; Alexander Wielemaker, *The Taksim Water Network 1730-33. Political consolidation, dynastic legitimization, and social networks*, magistarski rad, Leiden University, Leiden, 2015, 93-94, 334-341.

28 Više u: J. Fraser, *The History,* 106-112; N. Jorga, *Geschichte 4*, 417-419; L. Lockhart, *Nadir Shah,* 59-75; R. Olson, *The Siege of Mosul,* 93-98; J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 7,* 406-410; P. Avery, "Nadir Shah", 31-33; S. Shaw, "Iranian Relations", 303-304; A. Ateş, *Avşarli Nadir*, 59-89; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 5*, 223-225.

29 DAD, *Acta et Diplomata (DA*), ser. 76, f. 3163/53, 54, 56-58, 63; R. Olson, *The Siege of Mosul,* 98; J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 7*, 418*;* S. Shaw, "Iranian Relations", 306; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 51; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 5*, 227; J. Hathaway, *Beshir Agha,* 73-74.

30 Usp.: A. M. Sami, *Târîh-i Sâmî*, 253-255, 818; A. Handžić, "Bosanski namjesnik Hekim-oglu Ali-paša", 142; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 4/2*, 329.

navela ga je da za ćehaju imenuje Mehmed-agu (kasnije pašu) Bošnjaka, poznatijeg pod imenom Kukavica.[31]

Zahvaljujući dokumentu iz travnja 1738. godine, kojim su u Sarajevu ovjerene Ali-pašine zadužbine u Istanbulu, moguće je rekonstruirati imena njegovih najbližih suradnika u Bosni.[32] Među članovima Ali-pašine svite nalazili su se sufijski pjesnici i prevoditelji Šerif Halil Jusuf (1711. – 1752.) i Abdullah Salahaddin Uššaki Bošnjak (1705. – 1782.) koji je sudjelovao u bitki kod Banje Luke 1737. godine. Na dužnostima po Carstvu pašu je pratio i njegov osobni aga Ibrahim Rida'i koji je u pjesmi posvećenoj paši hvalio osobine naroda u Bosni.[33] Dubrovački dokumenti otkrivaju još pokoju osobu iz Ali-pašinog najbližeg kruga.[34]

Osim u Bosni, Ali-paša je imao snažan oslonac i u Istanbulu. U to vrijeme veliki veziri bili su Sejjid Mehmed-paša (1736. – 1737.) i Ivaz Mehmed-paša (1739. – 1740.) koji su tijekom 1732. i 1735. godine bili kajmakami velikog vezira Ali-paše.[35] Međutim, Istanbul je bio daleko.

---

31 AT, 498; 429; BIV 21/12; BIV 22/40; BIV 22/47; BIV 22/48; Safvet-beg Bašagić, *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini*, Matica hrvatska, Zagreb, 1931, 46; A. Bejtić, "Bosanski namjesnik Mehmed-paša Kukavica i njegove zadužbine u Bosni (1752-1756. i 1757-1760)", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, VI-VII, Sarajevo, 1958, 78; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 78, 1053, 1403; Enes Pelidija, *Banjalučki boj iz 1737: uzroci i posljedice*, El-Kalem, Sarajevo, 2003, 407.

32 O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 107. Vidi i: Omer Mušić, "Hadži Mustafa Bošnjak - Muhlisi", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XVIII-XIX, Sarajevo, 1973, 89, 105-108, 113; Günay Kut, "Ahmed Hasîb Efendi", *DİA 17*, Ankara, 1989, 87-88; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1172; E. Pelidija, *Banjalučki boj*, 78.

33 M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî,* 1586; Ömer Çifçi, *Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, T. C. Kültür ve Turizm Bakanliği kütüphaneler ve yayımlar genel müdürlüğü, Ankara, 2009, 266-267; Mustafa Jahić, "Medžmua Bajrama i Mehmeda Kalabe iz Sarajeva", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXIX-XXX, Sarajevo, 2009, 220-221; Berin Bajrić, "Teme i motivi Tahmisa Abdullaha Salahuddina Uššakija Bošnjaka na al-Busirijevu poemu Qaṣīda al-Burda", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXXII, Sarajevo, 2011, 249-271.

34 *AT*, 29; 518; B IV 1/39; *CLDT*, sv. 2, f. 121v, 123r-124v, 125r; J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 7,* 506; Omer Novljanin i Ahmed Hadžinesimović, *Odbrana Bosne:1736-1739 (dvije bosanske kronike)*, Islamska pedagoška akademija, Zenica, 1994, 27; Vesna Miović, *Dubrovačka Republika u spisima namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka: s analitičkim inventarom bujuruldija (1643-1807) serije Acta Turcarum Državnog arhiva u Dubrovniku*, Državni arhiv u Dubrovniku, Matica hrvatska, Ogranak Dubrovnik, Istorijski arhiv Sarajevo, Kantonalni arhiv Travnik, Dubrovnik, 2008, 45, 66.

35 F. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları*, 315-316; E. M. Aktepe, "Hekimoğlu Ali Paşa", 168; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 843, 1070, 1340.

Paša je znao da je za uspješno vladanje Bosnom potrebno steći povjerenje i naklonost lokalnog stanovništva i gradskih uglednika (ajana). To je bio težak zadatak jer je u Bosnu nosio Portin ferman o obaveznoj mobilizaciji za nastavak rata s Rusijom (1735. – 1739.). Kako bi umirio nezadovoljstvo, paša je od Porte tražio vojno izuzeće za starije čauše i one koji su bili premladi za oružje, naglašavao je da vojno slabljenje Bosne može imati loše posljedice za Carstvo. Porta se na to oglušila i zapovjedništvo nad mobilizacijom predala Ebu Bekir-paši, mutesarifu Zvornika i Klisa, pod čijim je vodstvom u studenom 1736. godine Bosnu napustilo 7.000 do 10.000 vojnika.[36]

Mjesec dana kasnije Ebu Bekir-paša je obavijestio Portu o dezerterstvu bosanske konjice zbog neisplaćenih nadnica, oskudice i hladnoće. Ali-paša je odbjegle vojnike trebao poslati na carski dvor,[37] no njegove kaznene mjere omele su vijesti o sumnjivim pokretima austrijske vojske na sjevernim granicama Bosanskog ejaleta. Odmah je poslao vojnike na granična područja, ali ih je prema naredbi Porte morao povući.[38] Na nove vijesti o ratnim pripremama Austrije Ali-paša je 13. srpnja sazvao zasjedanje bosanskog divana na koji je pozvao "ajane, graničare, kadije, šejhove, muftije i ostale učene ljude Bosanskog ejaleta". Dogovoren je otpor austrijskoj vojsci bez obzira na službeni stav Porte.[39]

---

36 *CLDT*, sv. 2, f. 68r-68v; Aleksije Olesnicki, "Bosanska vojska pod zapovjedništvom Bećir-paše Čengića u rusko-turskom ratu god. 1737.", *Rad JAZU*, knj. 269, Zagreb, 1940, 116; O. Novljanin i A. Hadžinesimović, *Odbrana Bosne*, 105, 108-109; E. Pelidija, *Banjalučki boj*, 209-211, 213-216; Mehmet Fatih Gökçek, "1736-1739 Osmanlı-Rusya-Avusturya Savaşında Ruslara Esir Düşen Bir Osmanlı Askeri ve Eseri: Akhisarlı Hacı Nesimoğlu Ahmed Bin Hasan ve Tevârîh-i Âl-i Osmân", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 45, Ankara, 2019, 58-63.

37 DAD, *Lettere di Ponente (Let. Pon.*), ser. 27.6, sv. 54, f. 252r; Nikola Lašvanin, *Ljetopis*, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1981, 208; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 51-52; Michael Robert Hickok, *Ottoman Military Administration in Eighteenth-Century Bosnia*, Brill, Leiden, 1997, 26-27.

38 O defenzivnoj politici Porte, vidi i: *DA*, 3163/55, 56, 57, 58, 59; Karl Roider, *Reluctant Ally: Austria's Policy in the Austro-Turkish War 1737-1739*, Louisiana State University Press, Louisiana, 1972, 58-59, 62; Ivan Parvev, *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade (1683-1739)*, East European Monographs, Colorado, 1995, 212.

39 A. M. Sami, *Târîh-i Sâmî,* 362, 379-381; Cevat Erbakan, *1736-1739 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1938, 30, 33-34; O. Novljanin i A. Hadžinesimović, *Odbrana Bosne*, 20-23; E. Pelidija, *Banjalučki boj*, 267-271; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 5,* 260-261, 268, 274; Ruža Radoš Ćurić, "Odnos Dubrovačke Republike i bosanskog namjesnika Ali-paše: dubrovačka obavještajna služba i službena prepiska tijekom austro-osmanskog rata 1737.-1739.", *Anali*

Već je sljedećeg dana austrijski car Karlo VI. (1711. – 1740.) ispred katedrale sv. Stjepana službeno proglasio rat Osmanskom Carstvu.[40] Iz tri smjera je uslijedio napad na Bosanski ejalet. U dogovoru s ajanima Ali-paša je odlučio da obrana Banje Luke ima strateški prioritet. Paša je krenuo prema Banjoj Luci s oko 15.000 boraca, održao nadahnjujući borbeni govor i naredio napad na podjednako brojnu vojsku generala Hildburghausena.[41] Napad Mehmed-bega Fidahića doveo je do rasula habsburških jedinica, nakon čega je došlo do njihova općeg povlačenja.[42]

Bitka pod Banjom Lukom proslavljena je u svim dijelovima Bosanskog ejaleta, a sultan Mahmud I. je čestitao Ali-paši zbog "spašavanja Bosne od napada dušmana" i poslao mu krzneni ogrtač, sablju, 300 vreća novca i srebrnih perjanica za vojnike.[43] Dubrovčani su pisali da je „Ali-paša proglašen osloboditeljem Carstva" jer je o „banjalučkoj bitki ovisila sudbina cijelog rata", onemogućeno je širenje Beča ne samo na Bosnu već i na Albaniju i Grčku.[44] Odjek banjalučke pobjede širio se

Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 61, Dubrovnik, 2023, 140-141, 148-149.

40 Usp.: A. M. Sami, *Târîh-i Sâmî,* 378; Friedrich Wilhelm Karl Schmettau, *Mémoires secrets de la guerre de Hongrie pendant les campagnes de 1737, 1738. et 1739,* Au Depens de la Compagnie des Libraires, Paris, 1786, 102; Johann Wilhelm Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa, Band 5*, bei Friedrich Andres Perthes, Gotha, 1857, 719; O. Novljanin i A. Hadžinesimović, *Odbrana Bosne,* 24-25.

41 Usp. veličinu obje vojske: *DA*, 3260/47; Ivan Frano Jukić, *Zemljopis i poviestnica Bosne*, Tiskarnica dra. Lj. Gaja, 1851, 140; F. W. K von Schmettau, *Mémoires secrets*, 107; Moritz von Angeli, "Der Krieg mit der Pforte von 1736 bis 1739", *Mittheilungen des k.k. Kriegs-Archivs*, k.k. Generalstabes, Wien, 1881, 297; Vesna Miović, "Dnevnik dubrovačkog dragomana Miha Zarinija", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU* 33, Dubrovnik, 1995, 109; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 5,* 275; Hakan Karagöz, *1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'in Geri Alınması*, doktorska disertacija, 2008. godine, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 45.

42 Usp.: Tadija Smičiklas, *Poviest Hrvatska 2 (1526.-1848.)*, Matica hrvatska, Zagreb, 1879, 310; G. Stanojević, "Mletačke i dubrovačke", 215; Josip Ante Soldo, *Makarski ljetopisi 17. i 18. stoljeća*, Književni krug, Split, 1993, 111; R. Radoš Ćurić, "Odnos Dubrovačke Republike", 152-153.

43 *Let. Pon*., sv. 55, f. 53v-54r, 86v, 93v; *DA*, 3163/70; F.W.K von Schmettau, *Mémoires secrets*, 108-110; F. M. *Angeli,* "Der Krieg", 302; O. Novljanin i A. Hadžinesimović, *Odbrana Bosne*, 51-52, 116-117; Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak, *Boj pod Banjalukom godine 1737: narodna pjesma*, Bošnjačka zajednica kulture "Preporod", Banja Luka, 2005, 32; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 5, 275-277*; M. F. Gökçek, "1736-1739 Osmanlı*",* 66-68.

44 *Let. Pon*., sv. 55, f. 62r, 220r.

izvan granica Bosanskog ejaleta gdje je jačao otpor osmanskih boraca na drugim bojištima, a utjecao je i na rastakanje kršćanskih ustanika koji su napuštali osvojena mjesta i vraćali se kućama.[45]

Uslijedila je i bitka kod Beograda u kojoj je snažna vojska iz Bosne s "velikom snagom i patriotskim zanosom" te uz pomoć Allaha poslala "neprijatelje vjere u pakao".[46] O slavnoj pobjedi kod Beograda paša je obavijestio Dubrovčane koji ističu brojnost, hrabrost i dobru organiziranost osmanske vojske za razliku od ostalih izvora koji poraz bečkog dvora u austro-osmanskom ratu (1736. – 1740.) pripisuju neslozi austrijskih generala.[47]

Zalaz karijere i smrt

Pola godine nakon potpisivanja slavnog Beogradskog mira s Austrijom 1739. godine, Ali-paša je imenovan namjesnikom Egipta. Tijekom desetomjesečne uprave ugušio je lokalne nemire mamelučkih begova te mu je produžen mandat u Egiptu. Kratko je vrijeme bio na čelu ejaleta Adane, a u listopadu 1741. godine premješten je za namjesnika Anadolije. Istovremeno su stizale vijesti o ratnim pripremama Nadir-šaha. Činilo se da je na pomolu bio još jedan rat s Perzijom (1743. – 1746.).[48]

---

45 Mita Kostić, "Ustanak Srba i Arbanasa u Staroj Srbiji 1737-1739. i seoba u Ugarsku", *Glasnik Skopskog naučnog društva*, 7-8, Skoplje, 1929, 214-224; K. Roider, *The Reluctant*, 121-122; Vladimir Ćorović, *Istorija Srba 1*, BIGZ, Beograd 1989, 496; O. Novljanin i A. Hadžinesimović, *Odbrana Bosne*, 116; I. Parvev, *Habsburgs and Ottomans*, 220-221; H. Karagöz, *1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi,* 46.

46 A. M. Sami, *Târîh-i Sâmî,* 563-564; Hatice Söylemez, *Mukaddimetü's-Sefer (1736-1739 seferi hakkında bir eser), metin değerlendirme*, magistarski rad, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2007, 25. O Ali-pašinoj ulozi tijekom beogradske bitke: *DA*, 3164/20; 3164/21; M. Angeli, "Der Krieg", 459; Ahmet Kızılgök, *Musaffa Mustafa Efendi'nin I. Mahmud Devri Vekayinâmesi*, magistarski rad, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1964, 32, 38-39; M. Çoruhlu, *Musaffa Mehemmed,* 66-67; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 5, 288;* M. F. Gökçek, "1736-1739 Osmanlı", 73-74.

47 Usp. *DA*, 958/30, 31; 3073/56, 57, 58, 59, 60; 3133/35, 36; *Let. Pon*., sv. 55, f. 35v, 40r-40v, 42r, 43r-43v, 52v, 73r, 168r, 128r, 197r, 201r; sv. 56, f. 50r, 61v, 91v, 131v-132r; F. W. K Schmettau, *Mémoires secrets*, 145; K. Roider, *The Reluctant*, 101-102, 110-111, 135-136.

48 L. Lockhart, *Nadir Shah,* 223- 227; R. Olson, *The Siege of Mosul,* 117-139; P. Avery, "Nadir Shah", 44-46; S. Shaw, "Iranian Relations", 308; O. Çolak, *Arşiv*

Potreba za mudrim i sposobnim državnikom dovela je do novog Ali-pašinog uspona. U travnju 1742. po drugi je put obukao počasni ogrtač, prošao kroz Vrata sreće i primio carski pečat.[49] Dubrovački konzul Chirico je pisao da su svi ministri Porte prihvatili izbor Ali-paše kojeg svi cijene i poštuju. Zbog opasnosti od novih zahtjeva Nadir-šaha, Ali-paša je najpogodnija i zapravo jedina osoba u Carstvu koja je dorasla službi velikog vezira. Oduševljenje je vladalo i među stanovništvom koje se sjećalo pašine darežljivosti tijekom prethodnog mandata.[50] Ovoga je puta pašin mandat trajao 17 mjeseci i 19 dana, ali s istim tijekom događaja kao i prvoga puta. Zbog neuspjeha u ratu s Nadir-šahom[51] i zalaganja kizlarage hadži Bešir-age (1716. – 1746.) Ali-paša je bio svrgnut i prognan na otok Lezbos. U progonstvu je proveo dva i pol mjeseca te se već krajem studenog 1743. godine opet našao na čelu Krete.

Godinu dana kasnije primio je ferman o preuzimanju namjesništva u Bosanskom ejaletu. Bez obzira na Portino naređenje da pričeka solunskog sandžakbega koji će preuzeti namjesništvo Krete, Ali-paša se odmah ukrcao u jedan od brodova i krenuo prema Bosanskom ejaletu. Zbog jake oluje zaustavio se na otoku Lezbosu koji je dobro poznavao iz progonstva 1735. i 1743. godine. Tamo se zadržao predugo, jer mu je u veljači 1745. godine stiglo Portino upozorenje da požuri prema Bosanskom ejaletu jer treba poslati vojnu pomoć iz Bosne za rat s Perzijom (1743. – 1746.). Porta je krajem ožujka 1745. godine poslala novo upozorenje jer vojska iz Bosne do tada nije bila prebačena iz Galipolja u Anadoliju.[52]

Upravo je u ožujku Ali-paša stigao u Bosanski ejalet.[53] Kašnjenje vojne pošiljke pravdao je udaljenošću ejaleta i nezadovoljstvom vojnika

belgelerinin ışığı altında, 54-58; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 5*, 300-302; A. Ateş, *Avşarli Nadir*, 94-96.

49 A. Kızılgök, *Musaffa Mustafa,* 89; J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 8,* 40; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1076, 1586; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 59-60; İ. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi V*, 58.

50 *DA*, 3164/32, 33, 34; *Cons. Rog.*, sv. 160, f. 133v-134r; *CLDT*, sv. 2, f. 188/II.

51 *DA*, 3164/33, 34, 38, 41, 42, 43, 44; L. Lockhart, *Nadir Shah,* 228-232, 234-235; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 5*, 303-304; A. Ateş, *Avşarli Nadir,* 97-99.

52 Iz Rumelije se očekivalo 12.000 vojnika, od kojih je 2.000 trebalo doći iz Bosne. *DA*, 3164/47; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 60-62.

53 Usp.: *DA*, 3164/47; *CLDT*, sv. 2, f. 244r-245r; *Let. Lev.*, sv. 76, f. 68r-68v; A. Bejtić, "Bosanski namjesnik Mehmed-paša Kukavica", 79; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 242, 1547; Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne 1*, El-Kalem, Sarajevo, 1999, 512; Bono Benić, *Ljetopis sutješkog samostana,* Synopsis, Sarajevo – Zagreb, 2003, 136, 168; Markus Koller, *Bosnien an der*

zbog niskih plaća. To je potvrdio i dubrovački konzul Chirico koji je javio da je vojska iz Bosne ponovno protestirala da neće otići u rat protiv Perzije i ostaviti svoju domovinu zbog opasnosti od Austrije. Ipak, i prije Ali-pašinog dolaska u Bosnu dio vojnika poslan je na perzijski front jer je u bitki kod Hamadana poginuo ostrožački kapetan Mahmud-beg. Nova regrutacija za perzijsku bojišnicu trebala je popuniti vojne redove seraskera Jegen Mehmed-paše čija je vojska brojala 100.000 spahija i 40.000 janjičara, među kojima su najbrojniji bili janjičari iz Bosne i Albanije.[54]

Ali-pašino drugo namjesništvo u Bosanskom ejaletu obilježili su lokalni ustanci bogatijih slojeva stanovništva, kapetana i ajana, na koje je paša prebacio glavninu poreza. Na njihov otpor paša je silom prikupio poreze, mnoštvo ajana je uhvatio na prevaru i bacio ih u tamnicu, a istaknute među njima dao je smaknuti. Zato je i slovio za „globitelja begova i kapetana".[55] Porez koji je potaknuo pobunu naroda franjevački kroničari nazivaju "tasil" (taksit), što je kolokvijalni naziv za mirnodopsku pomoć koja se ubirala u zimskoj i ljetnoj rati (obrok, taksit). Ljetna rata prikupljana je u ožujku 1745. godine, već u svibnju je ubirana rata uvećanog ratnog doprinosa, a zimska rata mirnodopskog poreza raspisana je u kolovozu 1745.[56] Ali-paša i Porta zanemarili su prve znakove socijalnih previranja u Bosanskom ejaletu, koji će eskalirati u desetogodišnju pobunu širokih razmjera (1747. – 1757.). Štoviše,

---

Schwelle zur Neuzeit: Eine Kulturgeschichte der Gewalt, 1747-1798, Oldenbourg Wissenschaftsverlag, München, 2004, 240; Hatidža Čar-Drnda, *Sidžil Tešanjskog kadiluka (1740.-1752.),* Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2005, 94.

54 *DA*, 3164/47, 49; Hamdija Kreševljaković, "Kulen Vakuf", *Narodna uzdanica, kalendar za 1936*, Sarajevo, 1935, 132; Enes Pelidija, "O bošnjačkoj eliti XVIII. stoljeća", *Znakovi vremena*, 26-27, Sarajevo, 2005, 60; Yusuf Hamzaoğlu, *Osmanlı dönemi Sırbistan Türklüğü,* Logosa Yayınları, Istanbul, 2006, 182.

55 Mijo Vjenceslav Batinić, *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest viekova njihova boravka 3*, Tiskom Dioničke tiskare, Zagreb, 1887, 78, 81-82; Vladislav Skarić, *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austro-ugarske okupacije*, Opština grada Sarajeva, Sarajevo, 1937, 138; Avdo Sućeska, "Seljačke bune u Bosni u XVII i XVIII stoljeću", *Godišnjak Društva istoričara*, 17, Sarajevo, 1969, 181-182; N. Lašvanin, *Ljetopis*, 222-223; Safvet-beg Bašagić, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (od g. 1463.-1850.)*, Matica Bošnjaka, Zürich, 1994; B. Benić, *Ljetopis*, 168-169.

56 Muhamed Hadžijahić, "Bune i ustanak u Bosni sredinom 18. stoljeća", *Historijski zbornik,* 33-34, Zagreb, 1980-81, 104-105; B. Benić, *Ljetopis*, 161; H. Čar-Drnda, *Sidžil tešanjskog kadiluka,* 76-77, 92-96, 104-105; Fahd Kasumović, "O terminu taksit: nesklad izvora i literature", *Prilozi*, 38, Sarajevo, 2009, 73-74, 77-78.

Ali-paša je na odlasku stanovništvo opteretio novim davanjima za putnu otpremninu do Soluna.[57]

Iako je Chirico pisao da se zbog novog rata s Perzijom nagađa da će Ali-paša preuzeti dužnost velikog vezira jer od njega nema „sposobnijeg, hrabrijeg i obožavanijeg" državnika, Ali-paši je ipak predano seraskerstvo u perzijskoj kampanji i namjesništvo nad Alepom.[58] Nakon zaključenja mira s Nadir-šahom, kojim su potvrđene stare osmansko-perzijske granice iz 1639. godine,[59] paša se zadržao u Erzurumu gdje je ugušio lokalne pobune. Upravo je zbog iskustva u gušenju nemira Porta po treći put dodijelila Ali-paši namjesništvo u Bosanskom ejaletu u kojem je bio „ugrožen državni poredak". Nezadovoljan tom odlukom, Ali-paša je tražio produljenje anadolijskog mandata, što je odbio veliki vezir Tirjaki Mehmed-paša (1746. – 1747.), a i sam sultan Mahmud je tražio da što prije krene prema Bosni.[60]

U Bosnu je stigao tek sredinom travnja 1747. godine.[61] U Sarajevu mu je priređen svečani doček; pjesnik derviš Mehmed Mejlija ispjevao mu je kasidu dobrodošlice, begovi i age dočekali su ga na konjima u pratnji svečano opremljenih vojnika, a fratri su mu došli ukazali uobičajenu čast. Paša po dolasku nije zahtijevao novi džulus (porez za vršenje vjerskih obreda), ali je to učinio u kolovozu 1747. godine. Tajno, i suprotno običaju nije ga podijelio s pratnjom.[62]

Zajedno s Ali-pašom u Bosnu je stigao Portin ferman da treba pripaziti na opasnost od razbojnika, a posebno u graničnim područjima jer je 1747. godine obnovljen Beogradski mir. Međutim, samo mjesec dana kasnije stigla je vijest da su bosanski razbojnici (eškija) napali pogranično

---

57 O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 61-62.

58 *DA*, 3164/73, 74; J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 3*, 186; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 61-62.

59 N. Jorga*, Geschichte 4*, 453-454; L. Lockhart, *Nadir Shah*, 235-237, 246-256; J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 3*, 185-187; P. Avery, "Nadir Shah", 47-50; S. Shaw, "Iranian Relations", 309-310; A. Ateş, *Avşarli Nadir*, 104-115; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 5*, 304-310.

60 İ .M. Kemal, "Metâli'ül-Aliyye", 198-200; R.M. Hickok, *Ottoman Military Administration,* 118; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 64-65; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 4/2*, 332.

61 *AT*, BVI 22/51; *Cons. Rog*., sv. 163, f. 121r; *CLDT*, sv. 3, f. 41r.

62 Mehmed Mujezinović, "Epigrafika i kaligrafija pjesnika Mehmeda Mejlije", *Naše starine*, 4, Sarajevo, 1957, 136; N. Lašvanin, *Ljetopis*, 225-226; B. Benić, *Ljetopis*, 172.

austrijsko stanovništvo.[63] Eškija je s pokrajinskim janjičarima (baše i njihove starješine bašeskije) bila jedan od glavnih aktera desetogodišnje pobune koja je započela tijekom Ali-pašinog trećeg namještenja. Oni su huškali stanovništvo i upisivali sve odrasle muškarce u janjičare da izbjegnu plaćanje novih, uvećanih namjesničkih poreza. Okupljali su se u kavanama, a nakon sastanaka, ohrabreni zajedničkim buntom, upadali su u kuće ajana i vojnih zapovjednika i njihove dužnosti podijelili svojim pristašama. Zbog narodnih žalbi Ali-paša je u svibnju 1747. godine poduzeo odlučne mjere protiv razbojnika u Sarajevu; neke je smaknuo, a neke prognao. Međutim, neredi su se proširili te je u veljači 1748. godine u Bosnu stigao carski čauš Omer koji je s Ali-pašom trebao "vratiti red u pobunjenu pokrajinu". Istovremeno su na Portu stigle žalbe zbog pretjeranog i nezakonitog oporezivanja te je Ali-paša smijenjen u ožujku 1748. godine. Paša je otišao iz Bosne bez ikakvih počasti i ispraćaja, a put mu je prepriječio visočki baša Oroz Smail-baša. Podrugljivo se pričalo da "veliki gazi Ali-paša koji smide udariti na svu cesarovu vojsku pod Banjom Lukom, na Oroza ne smide!"[64]

Zbog neuspjeha u gušenju pobune u Bosni dodijeljen mu je drugorazredni sandžak Tirhala, a nedugo zatim predana mu je služba u ejaletu Oziji. Tamo se obračunao s razbojnicima, a isto je učinio i u Trabzonu, gdje je bio premješten nakon Ozije.[65] Nedugo zatim Ali-paša je ponovno postavljen za velikog vezira, ali samo na 53 dana. Naime, sultan Osman

---

63 Uğur Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*. *Osmanlı Diplomasi tarihinden Bir Kesit*, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2009, 238-245, 320-356.

64 *CLDT*, sv. 3, f. 69v; *Let. Lev*., sv. 77a, f. 50r; M. V. Batinić, *Djelovanje franjevaca 3*, 85-86; S. Bašagić, *Znameniti Hrvati,* 45; Fehim Spaho, "Pobune u tuzlanskom srezu polovicom osamnaestog vijeka", *Glasnik Zemaljskog muzeja*, XLV/2, Sarajevo, 1933, 71; Šaban Hodžić, "Stari turski dokumenti sa tuzlanskog područja", *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, knjiga I, Sarajevo, 1957, 50, 56-65; Branislav Đurđev et al. (ur.), *Historija naroda Jugoslavije 2*, 1327-1328; Muhamed Hadžijahić, "Sarajevska muafnama", *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, 14, Sarajevo, 1964, 72-73; Hamdija Kreševljaković, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, Svjetlost, Sarajevo, 1980, 205-206; N. Lašvanin, *Ljetopis*, 226-229; M. Hadžijahić, "Bune i ustanak", 105-106; Mula Mustafa Bašeskija, *Ljetopis (1746-1804)*, Sarajevo-Publishing, Sarajevo, 1997, 31-34; H. Čar-Drnda, *Sidžil tešanjskog kadiluka,* 77, 104, 111, 114-116; B. Benić, *Ljetopis*, 172-176. O vremenu odlaska vidi: *Cons. Rog*., sv. 163, f. 207v-208r; *CLDT*, sv. 3, f. 69v, 74r-74v; *Let. Lev*., sv. 76. f. 42r; *AT* BIV 1/279.

65 Više u: A. Karadayı, *Osmanlı Tarih Yazıcılığının*, 90; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 64-66.

III. je pod utjecajem carskog silahdara Ali-age Bijiklija (1751. – 1755.) optužio Ali-pašu za požar u istanbulskoj četvrti Ajvansaraju.[66] Oduzeo mu je carski pečat i predao ga silahdaru Ali-agi Bijikliju, na što je paša odgovorio: "Ali-aga Bijikli može postati veliki vezir, ali nikada neće postati Hekimoglu Ali-paša." Drski pašin nastup razbjesnio je sultana, te ga je osudio na smrtnu kaznu. Na nagovor sultanije majke Šehsuvar i jednog dvorjanika, sultan je smrtnu kaznu zamijenio zatvorom. Prema Ismail Zijaeddin-begu, na promjenu sultanova držanja utjecao je jedan naib (pomoćnik kadije) u Uskudaru koji je sultana, prerušenog u slučajnog prolaznika, uvjerio u Ali-pašinu dobrotu i neiskvarenost.[67]

Sultan je kasnije saznao da je požar ipak podmetnuo Ali-paša Bijikli te ga je dao smaknuti, a Ali-paši je predao namjesništvo u Egiptu. Nakon Egipta paši je određen premještaj u Anadoliju. S brojnom pratnjom ukrcao se u ratni jedrenjak u Aleksandriji i krenuo na putovanje prema Kutahji u koju je stigao po peti, ali i posljednji put.[68] Tri mjeseca nakon dolaska, točnije na Kurban-bajram 14. kolovoza 1758. godine, umro je od kratkotrajne urinarne bolesti, navršivši sedamdeset i prvu godinu života.[69] Privremeno je pokopan u Hunkar džamiji, a na molbu obitelji prevezen je iz Kutahje u Istanbul gdje je pokopan na noć Ašure u turbetu kraj svoje džamije.[70]

---

66 İ. M. Kemal, "Metâli'ül-Aliyye", 200-201; J. *Hammer*, *Büyük Osmanlı Tarihi 8,* 178-179; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 70-71; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 5*, 338; İ. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi V*, 60.

67 İ. M. Kemal, "Metâli'ül-Aliyye", 203-204; J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 8,* 181; E. Tokmakçıoğlu, *Osmanlı Tarihinde,* 42.

68 Više u: O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 71-73.

69 Dilaverzade piše da su ga otrovali ljudi iz pratnje. Usp.: M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 242-243, 1753; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 4/2,* 336; V. Biščević, *Bosanski namjesnici,* 243.

70 Više u: İ. M. Kemal, "Metâli'ül-Aliyye", 204; İlhan Hattatoğlu, İstanbul*'da Hekimoğlu Ali Paşa külliyesi*, magistarski rad, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1967, 23-26; Fahri Derin, Vahid Çabuk, *Hâfiz Hüseyin Ayvansarâyî: Mecmuâ-i Tevârih,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985, 340-341, 395; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 100.

ALI-PAŠINO POKROVITELJSTVO

Pokrovitelj učenjaka, derviša i pjesnika

Pričalo se da nitko "nije bio hrabriji i slobodniji u kulturnom, umjetničkom i graditeljskom nastojanju od vezira Ali-paše koji nije imao zadršku niti pred sultanima".[71] Najznačajnije Ali-pašino djelo bio je kompleks vjersko-obrazovnih građevina u Istanbulu u kojem je središnje mjesto zauzimala pašina džamija (tkz. *camiü'n-nur*). Za njenu gradnju paša je postavio kamen temeljac, a završetak gradnje obilježio je učenjem prvog ezana u vrijeme svete Noći miradža.[72] Unutrašnjost džamije ukrašena je tradicionalnim reljefnim ornamentima, a posebnost čine plave, zelene i žute keramičke pločice naručene iz radionice u blizini Tefkur saraja. Na glavnom ulazu u džamiju nalazi se kronogram divanskog pjesnika i šejhulislama Ishak-efendije (1679. – 1734.).[73]

U dvorištu džamije nalazila se pravokutna kamena zgrada knjižnice koja se sastojala od prizemlja i jednog kata.[74] Na katu je bila uređena čitaonica sa zrcalnim svodom, sofama i balkonom za čitanje, a pod je bio prekriven tepisima i jastucima. Čitatelji su knjige odlagali na zidne police, a za prepisivanje su koristili drvenu podlogu koju su podupirali koljenima. Knjižnica se otvarala jedan sat nakon izlaska sunca, a zatvarala jedan sat prije zalaska sunca. Sadržavala je fond od 1.126 knjiga i starih rukopisa, koji je početkom 20. stoljeća premješten u Nacionalnu

---

71 Kemal Altan, "Hekimoğlu Ali Paşa ve medenî izerlerimiz", *Arkitekt Dergisi,* 10, İstanbul, 1935, 299-302, 299; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı devletinin ilmiye teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, 296.

72 A. M. Sami, *Târîh-i Sâmî,* 246. O arhitektonskim obilježjima: İ. M. Kemal, "Metâli'ül-Aliyye", 207; İ. Hattatoğlu, *İstanbul'da Hekimoğlu,* 5-22; Nurcan İnci, "18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler", *Vakıflar Dergisi*, 19, Ankara, 1985, 227-228; F. Derin, V. Çabuk, *Hâfiz Hüseyin,* 338-339; D. Kuban, "Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi", *Dünden Bugüne Istanbul Ansiklopedisi*, 4, İstanbul, 1994, 45-46; Ahmet Vefa Çobanoglu, "Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi", *DİA* 17, Ankara, 1998, 169-173; T. Artan, "Arts and architecture", 474-475.

73 Više u: İ. Hattatoğlu, İstanbul*'da Hekimoğlu,* 20-22; Baha Tanman, "Hekimoğlu Ali Paşa Camii'ne İlişkin Bazı Gözlemler", u: *Aslanapa Armağanı*, ur. Selçuk Mülayim, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1996, 253-280; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997, 69-70; F. Derin, V. Çabuk, *Hâfiz Hüseyin,* 337-338.

74 Više o arhitekturi: K. Altan, "Hekimoğlu Ali Paşa", 300-302; İ. Hattatoğlu, *İstanbul'da Hekimoğlu,* 31-35; Behçet Ünsal, "Türk-Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimârî Yöntemi", *Vakıflar Dergisi*, 18, Ankara, 1984, 98-100.

knjižnicu, a od 1958. godine pohranjen je u knjižnicu Sulejmanije u Istanbulu.[75] Par godina nakon osnivanja knjižnice Ali-paša je iza džamije dao izgraditi dervišku ćeliju u koju je pohranio 296 knjiga šejha kadirijskog reda Mehmed Riza-efendije. Ćelija je imala funkciju čitaonice koja je bila otvorena ponedjeljkom i četvrtkom nakon podneva.[76]

U sklopu spomenutog kompleksa nalazio se kameni sebilj i šadrvan te četiri mramorne i kamene česme, ukrašene reljefnim motivima i prigodnim natpisima pjesnika o gradnji ili restauraciji.[77] Šadrvan je izgrađen na mjestu oronule Abdal Jakubove tekije koju je Ali-paša dao srušiti i ponovno izgraditi za Abdal Jakubove pristaše iz sufijskog reda kadirija.[78] Ali-paša je pomagao i ostale sufijske redove. Tako je tijekom prvog namještenja na položaju velikog vezira proširio i obnovio Jenikapi tekiju. Pokraj semahane u kojoj se izvodio ples derviša dao je izgraditi jedan mesdžid.[79] Na mjestu trošne kuće Bandirmali Sejjid Jusufa (1671. – 1752.) u Uskudaru paša je dao izgraditi dervišku tekiju helvetijskog reda. Građevina se sastojala od više soba za haremluk i selamluk, a posebna je po dva mihraba koji su tekiji osigurali funkciju manje džamije.[80] Dobrotvorne, religijske i obrazovne institucije koje je

---

75 İsmail Erünsal, "Ottoman Foundation Libraries: their History and Organization", *Osmanlı Araştırmaları*, 30, İstanbul, 2007, 59-61; Isti, *Ottoman Libraries: A Survey of the History, Development, and Organization of Ottoman Foundation Libraries*, Harvard University, Cambridge, 2008, 58, 99, 104, 123, 166; Osman Özgüdenli, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Yazmaların Öyküsü: Bir Giriş", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 27/43, Ankara, 2008, 31-34; Ramazan Şeşen, "Türkiye'deki yazma koleksiyonları ve Bunların Kataloglarının Neşredilmesi", *Tarih Dergisi*, 35, İstanbul, 1994, 6, 11; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 97, 100; Orhan Çolak, Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi, *Şehir Kültür Sanat, 5,* Kayseri, 2021, 168-170.

76 Više u: O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 79, 115-116; İ. Erünsal, *Ottoman Libraries*, 58.

77 Više u: İ. Hattatoğlu, *İstanbul'da Hekimoğlu,* 36-44; A. V. Çobanoglu, "Hekimoğlu Ali Paşa", 171-172.

78 Više u: Baha Tanman, "Abdal Yakup Tekkesi", *DİA 1,* Ankara, 1988, 66; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 101-102, 113-114; Isti, "Abdal Yakub-Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi, Şeyh Mehmed Rıza Efendi ve Kütüphanesi", *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, 2023, 53-93.

79 Više u: Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, Ataç Yayınları, İstanbul, 2009, 52; Bayram Ali Kaya, *Defter-i Dervişan: Yenikapı Mevlevihanesi Günlükleri*, Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, 18, 303, 317.

80 Više u: Baha Tanman, "Bandırmalızâde Tekkesi", *DİA* 5, Ankara, 1992, 54-55; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 82-88, 106, 119-129; Selami Şimşek,

Ali-paša osnovao tijekom života financirane su od prihoda uvakufljenih dobara u Tebrizu i u Istanbulu. Prihod od vakufskih dobara neprestano se množio kupovinom novih nekretnina i zemljišta, čak i nakon Ali-pašine smrti.

Ali-pašino pokroviteljstvo uživali su i pjesnici, poput Ebubekir Kani-efendije (1712. – 1792.) koji mu je prilikom pašinog dolaska u Tokat 1732. godine predstavio svoju kasidu i kronogram, te ga je Ali-paša pozvao u svoju pratnju.[81] U Ali-pašinoj pratnji nalazio se i pjesnik Nevres Abdurrezzak (? – 1762.) koji je poznat po gazavatnami *Tebrîzîye-i Hekimoğlu Ali Paşa*.[82] Svrgavanjem Ali-paše 1735. godine Nevres je pao u nemilost Porte, a ponovni uspon uslijedio je s pašinim drugim vezirskim mandatom 1742. godine, kada je postavljen za mulu u Bosanskom ejaletu.[83] Ugled kod velikog vezira Ali-paše uživao je i pjesnik Šejhi Mehmed, poznat i pod pseudonimom *Sîmî* ili *Feyzî*. Prema vezirovoj želji, u djelu *Vekâyi-i Fuzalâ* sakupio je biografije 236 učenjaka, derviških šejhova i pjesnika iz vremena sultana Ahmeda III. (1718. – 1730.).[84]

I Ali-paša je pisao vjerske gazele pod pseudonimom *'Alî* (Uzvišeni), a nekoliko njih zapisani su u Zijaeddin-begovoj biografijskoj kronici i u Fatinovoj tezkeri iz 19. stoljeća.[85] Premda Ali-pašina poezija nije sakupljena ni sačuvana u cijelosti, pjesme koje su mu posvetili drugi pjesnici prikupljene su u zaseban kodeks pod imenom *Ali Paşa'nın sadâret ü hayrâtı hakkında tevârih*. Među njima se nalazi i kronogram nakšibendijskog šejha Nedždžar-zade Mustafe Rize (1679. – 1746.) koji je

"Bandırmalı Şeyh Yûsuf Nizâmeddin", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 30, Erzurum, 2006 , 67-69.

81 Više u: Elias John Wilkinson Gibb, *A History of Ottoman Poetry, Vol. 4*, Luzac & Co, London, 1905, 159-174; Sırrı Akinci, "Hekimoğlu Ali Paşa ve Kâni Efendi", *Hayat-Tarih Mecmuası,* 9/2, İstanbul, 1971, 14-17; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 865; İlyas Yazar, *Kânî Dîvânî: Tenkitli Metin ve Tahlil*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2010, 15-17.

82 Prema Babingeru pisano je "kićenim stilom i nema povijesnu vrijednost". Više u: F. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları*, 322; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1252; H. Akkaya, *Târîhçe-i Nevres*, 3-4, 29-66; Ayşe Erdoğan, *Atâ Terzibaşi, Kerkük Şairleri*, magistarski rad, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2007, 18-44.

83 Usp. S. Bašagić, *Znameniti Hrvati,* 59; M. Süreyya*, Sicill-i Osmânî*, 1252; M. Hickok, *Ottoman Military Administration,* 4-5.

84 Menderes Coşkun, "Son Klasik Dönem-Nesir (1700-1800)", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, 5, Ankara, 2004, 559.

85 İ. M. Kemal, "Metâli'ül-Aliyye", 207; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 74-76; Ö. Çifçi, *Hâtimetü'l-Eş'âr*, 292. Više u: A. Handžić, "Bosanski namjesnik Hekim-oglu Ali-paša", 176; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 4/2*, 338.

pobijedio na natjecanju za najbolji kronogram te je za nagradu imenovan vaizom Ali-pašine džamije.[86]

Ali-paša je pomagao i rad dvorskih kroničara koji su nakon odslužene dužnosti nerijetko "ostajali na čekanju". Bivšeg državnog kroničara Mehmeda Rašid-efendiju (1714. – 1722.) pomilovao je iz trogodišnjeg progonstva i postavio za anadolijskog kazaskera (1732.), a njegova nasljednika Kučukčelebizade Asima (1723/8.) imenovao je na dužnost kadije Jeruzalema i Tesalije.[87] Tijekom njegovog prvog vezirskog namještenja, dvorski je kroničar bio Arpaeminizade Mustafa Sami (1730. – 1733.) koji mu je posvetio kronogram *Târîh-i Sadâret-i 'Alî Paşa Hekîm-başı-zâde*.[88] Istovremeno se u Ali-pašinoj službi nalazio i Musaffa Mustafa-efendija koji mu je posvetio značajno mjesto u kronici o vladavini sultana Mahmuda I., a u kojoj je pisao i o bosanskom bojištu u austro-osmanskom ratu (1736. – 1739.).[89]

U vrijeme drugog Ali-pašinog vezirskog namještenja dvorski je kroničar bio Mehmed Subhi (1739. – 1743.). Prema želji velikog vezira, Subhi je svoju kroniku *Târîh-i Veka'i* (*Subhî Târîhi)* dopunio djelima prethodnika, Samija Mustafe i Šakira Husejna.[90] U kronici je predstavljen i prikaz bosanskog bojišta u austro-osmanskom ratu (1736. – 1739.) koji je preuzet iz kronike Omera Novljanina, *Ahvâl-i gazavât der diyâr-ı Bosna*.

---

86 Više u: W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry 4*, 90; Halil İbrahim Şimşek, "Neccârzâde Rizâ Efendi*", DİA* 32, Ankara, 2006, 484-485; Ahmet Karataş, "Neccârzâde Şeyh Rızâ Efendi'nin Hacnâme'si", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43, İstanbul, 2012, 186.

87 Više u: W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry 4*, 66-67, 74-75; H. Biltekin, "Vak'anüvis Mehmed", 164-166; Özge Öztekin, "XVIII. Yüzyılın Vak'anüvis Şairi Âsim: Hayati, Eserleri, Sanati", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları,* 18, Ankara, 2013, 210-212.

88 W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry 4*, 58; Fatma Sabiha Kutlar, *Arpaemînizâde Mustafa Sâmî: Dîvân,* Kalkan Matbaası, Ankara, 2004, 17, 21, 231-232; A. Karadayı, *Osmanlı Tarih Yazıcılığının*, 20, 22-237.

89 M. Çoruhlu, *Musaffa Mehemmed,* 12; A. Kızılgök, *Musaffa Mustafa,* 19.

90 Više u: M. Coşkun, "Son Klasik Dönem", 570; Erhan Afyoncu, "Subhi Mehmed Efendi", *DİA* 37, İstanbul, 2009, 449.

Pokrovitelj noviteta u umjetnosti, znanosti i vojsci

Tijekom prvog vezirskog mandata Ali-paša je zbog čestih nestašica vode pokrenuo izgradnju vodovodne mreže.[91] U čast te gradnje sultan Mahmud I. je paši poklonio krzno samurovine, a sultanija majka Saliha Sultan dala je izgraditi česmu na glavnom trgu u četvrti Tophane. Dovod vode potaknuo je izgradnju još četrdesetak česmi, među kojima se nalazila i raskošna Kabataš česma koju je dao izgraditi Ali-paša.[92] Jedan dio povjesničara umjetnosti Kabataš česmu ubraja u posljednje primjere klasične umjetnosti iz „Vremena tulipana", dok ju drugi svrstavaju u novo, prozapadno razdoblje baroka i rokokoa (1730. – 1808.).[93]

Isti slučaj je i s Ali-pašinom džamijom. Unatoč klasičnom arhitektonskom planu, džamija obiluje najranijim primjerima zapadnjačkog utjecaja, poput odvojenog ulaza u mahfil i barokno ukrašenih stupova.[94] Na zidu džamije nalazi se Ali-pašin potpis u obliku kruške koji je označio prekid s dotadašnjim klasičnim linearnim potpisom.[95] Na razmeđi između starog i novog, Ali-pašina arhitektura predstavljala je spoj oba razdoblja. Štoviše, upotreba arhitektonskih obilježja *a la franka* nagovijestila je novo intelektualno i kulturno ozračje.

Takvo ozračje potaknuo je Ibrahim Muteferrika (1674. – 1747.), prvi posrednik kulturnog transfera Istoka sa Zapadom. Zbog habsburških progona unitarijanističkih katolika kojima je pripadao, prešao je

---

91 J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 7,* 403-404; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 43-44; A.F. Wielemaker, *The Taksim Water,* 114-125.

92 Shirine Hamadeh, "Splash and Spectacle: the Obsession with Fountains in Eighteenth-Century Istanbul", *Muqarnas*, 19, Leiden, 2002, 131-132. Više u: Örcün Barışta, *İstanbul çeşmeleri: Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa meydan çeşmesi,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

93 Usp.: Behçet Ünsal, "İstanbul'un imar ve eski eser kaybı", u: *Türk San'atı Tarihi: araştırma ve incelemeleri, cilt 2*, ur. Behçet Ünsal, Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1969, 54; Orhan Erdenen, *Lâle Devri ve yansımaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2003, 28.

94 Usp.: Doğan Kuban, *Türk barok mimarisi hakkında bir deneme,* Pulhan Matbaasi, İstanbul, 1954, 27-28; İ. Hattatoğlu, *İstanbul'da Hekimoğlu,* 12, 15-19, 57*;* N. İnci, "18. Yüzyılda İstanbul", 227, 228, 229; İlknur Aktuğ, "Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi", *DİA* 8, Ankara, 1993, 118; T. Artan, "Arts and Architecture", 475; John Freely, *A History of Ottoman Architecture,* WIT Press, Southampton, 2011, 368-369.

95 Philippe Keskiner, *Sultan Ahmed III (c.1703 – 1730) as Calligrapher and patron of calligraphy*, doktorska disertacija, School of Oriental and African Studies, University of London, 2012, 281-285.

austrijsku granicu i prihvatio islam. U Osmanskom Carstvu osnovao je 1727. godine prvu tiskaru u kojoj je od 1729. do 1745. godine izdao 17 knjiga. Čak trećina, i to najprodavanijih knjiga, tiskana je tijekom petogodišnjeg mandata velikog vezira Ali-paše (1732. – 1735., 1742. – 1743.). U Muteferrikinoj tiskari tiskana je 1741. godine kronika Omera Novljanina o osmansko-austrijskom ratu 1737. – 1738. godine. Među najprodavanijim knjigama bila je *Usûlü'l-hikem fî nizâmi'l-ümem* (1732.) u kojoj je Muteferrika predlagao novi vojni poredak po uzoru na Zapad i kritizirao osmanske vlasti zbog neupućenosti u vojna dostignuća i geografska otkrića.[96]

Muteferrikine ideje o vojnoj reformi dijelom je realizirao Ahmed-paša Bonneval (1675. – 1747.), preobraćeni Francuz koji je 1729. godine utočište od austrijske vlasti pronašao u Sarajevu. Kao glavni savjetnik velikog vezira Ali-paše, Bonneval je proveo mnoge reforme: teške oklope zamijenio je laganim mačevima i dugačkim kopljem, pješake je naoružao bajunetima i mušketama, osnovao je odžak topnika (humbaradži odžak) od 300 vojnika iz Bosne koje je trenirao u kampovima i vojnoj školi u Uskudaru.[97] Usvojene zapadnjačke vojne vještine i taktike osigurale su Osmanlijama uspjeh u predstojećem ratu s Austrijancima (1736. – 1739.), a primijenjene su i u ratu s Nadir-šahom tijekom 1745. godine.[98]

---

96 Adil Şen, *Ibrahim Müteferrika ve Usul'l-Hikem fi Nizami'l-Ümem*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, 123-191; Orlin Sabev, "The Formation of Ottoman Print Culture (1726–1746): Some General Remarks," u: *New Europe College*, ur: Paul. Heelas, New Europe College, Bucharest, 2007, 299-302; Yasemin Gencer, "Ibrahim Müteferrika and the Age of the Printed Manuscript", u: *The Islamic Manuscript Tradition: Ten Centuries of Book Arts in Indiana University Collections* (dalje: *IMT*), ur. Christiane Gruber, Indiana University Press, Bloomington, 2009, 159, 168, 183; Vega Erginbaş, *Enlightenment in the Ottoman Context: İbrahim Müteferrika and His Intellectual Landscape,* Brill, Leiden – Boston, 2013, 67-69, 70-71, 75-81, 85-94.

97 Više u: *Let. Pon*., sv. 55, f. 161r; sv. 56, f. 38r; Albert Vandal, *Le Pacha Bonneval,* Au Cercle Saint Simon, Paris, 1885, 45-48; Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Sahada Yenileşme Döneminin Başlangıcı", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 1, İstanbul, 1995, 212-219; Fatih Yeşil, "Bir Fransiz Maceraperestin Savaş ve diplomasiye dair görüşleri: Humbaracı Ahmed Paşa'nın (Kont Alexander Bonneval) lâyihaları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat araştırmaları dergisi*, 15, Ankara, 2011, 214-222; Uğur Kurtaran, "Sultan Birinci Mahmud Dönemi (1730-1754) Islahat Hareketleri", *Journal of Turkish Studies*, 8/2, İstanbul, 2013, 173-174.

98 L. Lockhart, *Nadir Shah,* 250; Alan Palmer, *The Decline and Fall of Ottoman Empire*, Barnes & Noble Books, New York, 1994, 42; U. Kurtaran, "Sultan Birinci

Osim u unutrašnjoj politici, Bonneval je imao važnu ulogu i u vanjskoj politici velikog vezira Ali-paše[99], što je dalo povoda da se Ali-paša u orijentalnom duhu prikaže kao "bespomoćni i neupućeni veliki vezir".[100] Međutim, Ali-paša je Bonnevalove prijedloge prihvaćao nakon opsežnih konzultacija, a vojne novitete podržavao i kasnije, primjerice tijekom bosanskog mandata kada je u ratu s Habsburgovcima primijenio novu vrstu pontonskog mosta koju je izumio Abdulah-efendija Muzaferija.[101]

U Osmanskom su Carstvu živjeli i drugi Zapadnjaci s kojima je Ali-paša blisko surađivao. Jedan od njih je bio nizozemski slikar Jean Baptiste van Mour (1671. – 1737.), poznat po živopisnim slikama dvorskih ceremonija i svakodnevnog života tijekom „Vremena tulipana". Među njegovim djelima nalazi se portret neimenovanog velikog vezira za kojeg se smatra da predstavlja Ali-pašu.[102] Pretpostavlja se da je Ali-pašin portret tijekom drugog vezirskog mandata naslikao francusko-švicarski slikar Jean Etienne Liotard (1702. – 1789.).[103]

Tijekom Ali-pašina vezirskog mandata kulturna i intelektualna razmjena sa Zapadom očita je i kroz prijevode zapadnih djela. Dragoman Bedros (Petros) Baronian (Baromian) preveo djelo Jacquesa Robbsa o fizičkim i matematičkim zakonitostima, astronomiji i geografskim kartama (*La Methode pour apprendre facilement la geographie*) koje je posvetio velikom veziru Ali-paši. U prevoditeljstvu se istaknuo i Muteferrika koji je 1733. godine preveo *Atlas coelestis*, djelo nizozemskog matematičara i kozmografa Andreasa Cellariusa. Dvorski liječnik

---

Mahmud", 175.

99 A. Vandal, *Le Pacha Bonneval*, 54-60; Lavender Cassels, *The Struggle for Ottoman Empire 1717–1740*: *a Czarina, an Emperor, and a Cardinal Determine the Fate of a Sultans Empire*, Thomas Y. Crowell Company, New York, 1967, 92-94; J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 7,* 398, 427-428; M. Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda", 220; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 4/2*, 333; F. Yeşil, "Bir Fransiz Maceraperestin", 224;

100 J. Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches 4,* 319; A. Vandal, *Le Pacha Bonneval*, 44-45; Peter Wilding, *Adventures in the Eighteenth Century*, Cresset Press, London, 1937, 101.

101 *DA*, 3163/46; N. Lašvanin, *Ljetopis*, 216; V. Biščević, *Bosanski namjesnici*, 242, 481.

102 Eveline Nicolaas, "Old Archives, New Insights", u: *An Eye Witness of the Tulip Era. Jean-Baptiste Vanmour*, ur. Eveline Sint Nicolaas et al., Koçbank Yayınları, İstanbul, 2003, 120-121, 156; Nebahat Avcioğlu, *Turquerie and the politics of representation 1728-1876*, Ashgate Publication, Farnham, 2011, 34.

103 Kristel Smentek, "Looking East: Jean-Étienne Liotard the Turkish Painter", *Ars Orientalis*, 39, Washington, 2010, 85-96.

Ali Munši napisao je 1732. godine traktat o zapadnjačkim metodama liječenja malarije, *Tuhfe-i Aliye*, koji je također posvetio velikom veziru Ali-paši.[104]

PROCJENA ALI-PAŠINE LIČNOSTI

Legenda kaže da je u Ali-pašino vrijeme živio jedan trgovac koji je zbog neplaćenog duga izgubio sve što je imao. Jedne noći u snu mu se ukazao poslanik Muhamed koji mu je rekao: "Pođi kod vjernog Allahovog sluge Hekimoglu Ali-paše i prenesi mu moje pozdrave. Neka ti pokloni 100 zlatnika." Trgovac mu je odgovorio da mu Ali-paša neće vjerovati. Na to je Poslanik uputio trgovca: "Reci Ali-paši da mi prošlog četvrtka nije posvetio uobičajenih 100 molitvi." Čim je svanulo, trgovac je krenuo velikom veziru. Kad mu je rekao da prošli četvrtak Poslaniku nije uputio svete molitve, Ali-paša mu je sedam puta zapovjedio: "Ponovi što ti je rekao Poslanik!" Misleći da ga paša ismijava, trgovac je izgubio svaku nadu. Paša mu je na koncu rekao: "Dat ću ti 100 zlatnika za svaki pozdrav Poslanika!" i pruži trgovcu 700 zlatnika.[105]

Kao što kaže priča, Ali-paša je bio poznat po dobrim djelima i velikodušnosti. Narod je zapamtio njegovu dobrotu kod osvojenja Tebriza 1726. godine, a zahvalni su mu bili i stanovnici Cipra kojima je na odlasku iz zatočeništva 1755. godine poklonio vreće novca. I dubrovački konzul Chirico u više navrata spominje Ali-pašinu darežljivost, posebno prema dervišima i bližim suradnicima, poput bazerdžanbaše (glavni trgovac). Uz službenike, Ali-pašinu pažnju uživali su i vojnici koje je često nagrađivao novim vojnim rangom, odijelima i krznom samurovine. Kod preuzimanja i odlazaka s dužnosti dijelio je stotine vreća novca ne samo dužnosnicima i vojnicima nego i konjušarima.[106]

---

[104] M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri 3*, 199-200; Salim Aydüz, "A translation of the Tuhfe-i Aliyye- the Kina Kina", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, İstanbul, 2002, 85-105; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 4/2*, 339; Feza Günergun, *Şeref Etker,* "From Quinaquina to Quinine Law: A Bitter Chapter in the Westernisation of Turkish Medicine", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları, 14/2,* İstanbul, 2013*,* 44-46.

[105] Süleyman Günver, *Siz Hangi Kulvarda Koşuyorsunuz?*, Coşkun Ofset Matbaacılık, İstanbul, 2002, 134-136; Musa Tektaş, *Darendeli Âlimler ve Hz. Peygamber Sevgisi,* Nasihat Yayınları, İstanbul, 2007, 136-137; İsmail Özcan, *Kıssadan Hisseler*, Pırıltı Kitapları, İstanbul, 2017, 88.

[106] Više u: *DA*, 3164/22, 24, 32, 33, 46; İ. M. Kemal, "Metâli'ül-Aliyye", 203; J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 7,* 402, 415-418; *vol. 8,* 297; M. Süreyya, *Sicill-i*

Tijekom prvog vezirskog mandata 1732. – 1735. godine zabranio je kolanje devalvirane akče, zatvorio je mjenjačnice koje su zarađivale na štetu stanovništva i normirao je cijene mesa i kruha. Promicao je zaslužne osobe koje je prethodna vlast bez razloga otpustila i protjerala, a nepravedne i pohlepne službenike dao je zatvoriti, protjerati ili smaknuti. Njegov *katil fermanı* (naredba smaknuća) nije zaobišao ni visoko pozicionirane namjesnike Balikesira, Karsa i Ajdina, a isto je prošao i džebedžibaši (oružar) koji je oštetio državnu riznicu zatajivši plaće janjičara. Bez zadrške je ulazio u sukob ne samo s ostalim namjesnicima nego i s velikim vezirima poput Tirjaki Mehmed-paše (1746. – 1747), zbog čega se umiješao i sam sultan Mahmud I. [107]

Njegova samostalnost i sloboda očita je tijekom mandata u Bosni kada je samoinicijativno i bez potpore Porte poveo bosanski narod u rat protiv Austrije. Dubrovčani zato zaključuju da je Ali-pašin mandat u Bosni "nadmašio njegove zasluge na dužnosti velikog vezira" kada je rat koji je vođen protiv Perzije završio osmanskim porazom. Javljaju da je paša tijekom vladanja u Bosni vođen „mudrošću i oprezom", nije vladao autoritativno već u suradnji s ajanima.[108] Štoviše, on je bio jedan od rijetkih namjesnika koji ratne okolnosti nije koristio za osobno bogaćenje kroz ratne namete već za jačanje borbenosti i vojničkog duha stanovnika. Panegirici iz Bosne upućeni Ali-paši nakon banjalučke bitke hvale njegovu mudrost i darežljivost, stavljajući ga na pijedestal legendarnog, gotovo mitskog junaka. I bosanski mu kroničari pripisuju čitavu lepezu epiteta: vrijedan, častan, cijenjen, razborit, dalekovidan, pravičan, borben, plemenit, hrabar, pametan, dostojanstven, pobožan, čovječan i darežljiv namjesnik.[109]

Osmânî, 198; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 37, 47-48, 66; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 4/2*, 337; H. Akkaya, *Târîhçe-i Nevres*, 64-65.

[107] Više u: İ. M. Kemal, "Metâli'ül-Aliyye", 199-200; J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 7,* 416-417; *vol. 8,* 36-37; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 475; O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 8, 10, 17-18, 42-43, 48-49, 57, 63-64, 69; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 4/2*, 337; M. Aydıner, *Vak'anüvis Subhî*, 163; Godfrey Goodwin, *Yeniçeriler*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, 208-210.

[108] *Let. Pon*., sv. 55, f. 42r, 127v, 128r, 158r.

[109] H. Kreševljaković, *Bitka*, 109-110; Džemal Ćehajić i Fehim Nametak (ur.), *Bulbulistan,* Kulturni centar I. R. Iran u BiH, Sarajevo, 1973, 48; Dž. Ćehajić, "Pjesme Fevzije Mostarca na turskom jeziku", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XVIII-XIX/1968-69, Sarajevo, 1973, 291-292; O. Mušić, "Hadži Mustafa", 105-107; H. Šabanović, *Književnost*, 454-455, 460; Lamija Hadžiosmanović, "Dvije neobjavljene pjesme o banjalučkom boju iz Kadićeve Hronike", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XXII-XXIII/1972-73, Sarajevo, 1976, 317-322; O. Novljanin

Najviše je pohvale stiglo nakon beogradske kampanje kada se „više nego ikad govorilo o velikoj velikodušnosti, mudrom i dobrom ponašanju Ali-paše iz Bosne“. Tada je dubrovački konzul Luka Chirico pisao da je Ali-paša „poštivan ne samo u Istanbulu nego i u cijelom svijetu“. Smatrao je da od Ali-paše nema sposobnijeg, hrabrijeg i obožavanijeg državnika te da je on „jedina velika osoba koja može učvrstiti i stabilizirati stvari u Carstvu jer je pouzdan, sposoban i ima veliki talent i iskustvo, kao i svekoliko povjerenje ministara“.[110]

Chiricovo viđenje potvrđuju i osmanski kroničari poput Musaffa Mustafa-efendije koji kaže da je Ali-paša "živio u harmoniji sa svim visokim dužnosnicima, prema svima se dobro ponašao, a posebno je bio naklonjen znanju, pjesnicima i ulemi". "Osobine vrijedne hvale i moral vrijedan divljenja", koje Musaffa Mustafa pripisuje Ali-paši, državni kroničar Subhi nadopunjuje epitetima "lavlje hrabrosti i odlučnosti, mudrosti i sposobnosti".[111] Navedene osobine osigurale su Ali-paši trostruki vezirski mandat. Štoviše, Ali-paša je bio jedini državnik koji je vezirsku funkciju tijekom vladavine sultana Mahmuda I. i Osmana III. preuzeo u dva navrata. Prema povjesničaru Hammeru, Ali-paša je bio najveća "vezirska zvijezda" u vrijeme sultana Mahmuda I.[112]

U svojem osvrtu na Ali-pašu, Hammer daje naslutiti da uz „meki i pravičan karakter“ postoji još jedna, i to „oštrija strana“ Ali-paše.[113] Predbacivalo mu se da je podržavao nepotistički trend jer je isposlovao namještenja za svojeg brata Fejzullah-efendiju i zeta Jahja-efendiju. Kritiziran je zbog "velikog broja smaknuća" tijekom posljednjeg vezirskog mandata (1755.) koje su povjesničari ocijenili kao "nedostojna i sramotna djela... nemilosrdnog Ali-paše, zastrašujućeg karaktera".[114] I

---

i A. Hadžinesimović, *Odbrana Bosne*, 19, 26, 66, 72, 73, 91; S. S. H. Muvekkit, *Povijest Bosne 1*, 507.

110 *DA*, 3164/14, 17, 18, 22, 24, 73, 74.

111 A. M. Sami, *Târîh-i Sâmî,* 204; M. Çoruhlu, *Musaffa Mehemmed,* 67-69; A. Kızılgök, *Musaffa Mustafa,* 39-40.

112 J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 3*, Zagreb, 1979, 204; Avigdor Levi, "Military Reform and the Problem of Centralization in the Ottoman Empire in the Eighteenth Century", *Middle Eastern Studies*, 18/3, Routledge, 1983, 233, 243; J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 7,* 286.

113 J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 8,* 36, 176-178.

114 Vidi primjere: J. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 8,* 298; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 465, 532, 590, 803, 804, 1675; E. Tokmakçıoğlu, *Osmanlı Tarihinde,* 42; G. Goodwin, *Yeniçeriler*, 210; Mahmut Gologlu, *Trabzon Tarihi*: *Fetihten Kurtuluşa Kadar*, Serander Yayınları, İstanbul, 2013, 82.

franjevci u Bosni kritiziraju "strahovladu zloglasnog Ali-paše" koji je glasio za "žestokog progonitelja kršćana", optužuju ga za novčane iznude, nasilnu islamizaciju i zatvaranje franjevaca.[115]

Paša i njegova pratnja optuženi su za brojne iznude, a pričalo se čak da je paša dao pogubiti nećake nekog čauša samo da bi zaplijenio njegovu imovinu.[116] I u Bosanskom je ejaletu raslo nezadovoljstvo zbog njegovog pretjeranog oporezivanja 1748. godine zbog čega je napustio Bosanski ejalet. Trag o okrutnoj vladavini Ali-paše tijekom posljednjeg bosanskog mandata zapisan je i na kamenim nišanima "sarajevskih prvaka i gazija" Mehmed-age i Hadži Ibrahima. Od energičnog i omiljenog namjesnika koji je poveo narod u borbu protiv Habsburgovaca 1736. godine, Ali-paša je tijekom drugog i trećeg namještenja u Bosni (1745., 1747.) postao omraženi izrabljivač stanovništva. "Nije to stari paša, to je stari pas", govorio je narod u Bosni.[117]

I u odnosu s Dubrovčanima očituju se postupne promjene u njegovom karakteru. Tijekom njegova prvog vezirskog mandata Dubrovčani su s lakoćom dobivali fermane. Odobrio im je slobodan izvoz pšenice, prosa i stoke, izdao ferman protiv ulcinjskih gusara, fermane nacionalnosti za Dubrovčane, ferman o zabrani rada mletačkih skala, ferman o slobodnoj sječi drveća.[118] I tijekom prvog bosanskog mandata zadržao je dobrohotan stav prema Dubrovčanima. Bio je zadovoljan oskudnim

---

[115] Vidi primjere u: Mijo Vjenceslav Batinić (ur.), *Franjevački samostan u Fojnici od stoljeća XIV.-XX*, C. Albrecht, Zagreb, 1913, 73, 74, 78, 80; Nikola Maslač, "Travnik u prošlosti (do 1878)", *Travnička spomenica*, Sarajevo, 1932, 36; A. Sućeska, "Seljačke bune u Bosni", 183, 188; N. Lašvanin, *Ljetopis*, 207, 211-212, 222, 226, 228; B. Benić, *Ljetopis*, 136, 141, 143, 166, 168, 176.

[116] O. Çolak, *Arşiv belgelerinin ışığı altında,* 7, 20, 23, 68. Vidi i suprotno mišljenje: İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 4/2*, 337.

[117] N. Lašvanin, *Ljetopis*, 228-229; Mehmed Mujezinović, "Turski natpisi u Travniku i njegovoj okolici", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XIV-XV, Sarajevo, 1969, 229-231; B. Benić, *Ljetopis*, 175-176; Ivan Aralica, *Konjanik*, Školska knjiga, Zagreb, 2011, 106.

[118] DAD, *Traduzioni de Capitulazioni e Firmani* (*TCF)*, ser. 20, sv. 2, f. 939, 940-942, 959; *Let. Lev*. sv. 73, f. 96r-96v, 97r, 98r, 98v-99v, 102r, 108v, 114r-114v, 120r-122r, 128r-129r, 171r-172v, 206r, 230r; Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BBA), *Cevdet Hariciye (CHR),* dosya 158, gömlek 7860; Vesna Miović, *Dubrovačka diplomacija u Istambulu*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti, Zagreb-Dubrovnik, 2003, 80-82; Vesna Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana s analitičkim inventarom sultanskih spisa serije Acta Turcarum Državnog arhiva u Dubrovniku*, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, 2005, 342-344.

dubrovačkim obavijestima o austro-osmanskom ratu (1736. – 1739.) i prešao je preko dubrovačkog priklanjanja austrijskoj strani. Tijekom tih ratnih godina oprostio im je i preprodaju hrane osmanskim neprijateljima. Čak je na Portu poslao dopis u kojem je pohvalio pažnju i odanost Dubrovčana i tako ih zaštitio od sumnje da su pomagali osmanskim neprijateljima.[119] Paša je Dubrovčanima osigurao i trgovačku prednost pred Mlečanima 1736. i 1739/40. godine kada je pisao na Portu u korist dubrovačke skale (luke). Objašnjavao je da zabranjene mletačke skale okružuju dubrovačku luku, uništavaju Grad i onemogućuju prikupljanje dubrovačkog tributa sultanu.[120] Pragmatični paša je bio svjestan koristi koju od Dubrovnika dobiva rubno i izolirano područje Bosanskog ejaleta. Jedna od njih bile su vijesti s bojišta, uglavnom oskudne, nebitne i zastarjele, okićene komplimentima i praznim obećanjima, ali su u nedostatku pouzdanijeg obavještajnog izvora Ali-paši puno značile.[121]

Čvrsto prijateljstvo i uzajamno poštivanje koje je vladalo između Dubrovnika i Ali-paše tijekom njegova prvog namjesništva, nastavilo se i novim dolaskom paše na položaj velikog vezira. Paša je i tada podržavao interese Republike i pozitivno rješavao njihove probleme, poput zaštite dubrovačkih trgovaca u Novom Pazaru.[122]

Nakon iznenadnog odlaska s položaja velikog vezira 1743. godine, uslijedilo je Ali-pašino drugo namještenje u Bosanskom ejaletu tijekom kojeg je očit njegov slobodniji nastup prema Dubrovačkoj Republici. Češće je tražio usluge, najčešće prehrambene namirnice poput žitarica,

---

[119] *DA*, 3260/47; Vuk Vinaver, *Dubrovnik i Turska u XVIII. veku*, Naučno delo, Beograd, 1960, 15, 93-94; V. Miović-Perić, "Dnevnik", 107-108, 111.

[120] Porta je na Ali-pašinu inicijativu izdala novi ferman o zabrani rada mletačkih luka. *Cons. Rog*., sv. 158, f. 143r; sv. 159, f. 40v; *Let. Lev*., sv. 74, f. 100v-104r, 108r-110v; *AT*, E 23/8; 4175, 4176; 202; B IV 1/283; K 794, 795; 26, 216; *TCF*, sv. 2, f. 943-945; *DA*, 3163/76, 77; 3261/51; 3332/150; V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*, 345. Vidi i: V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima namjesnika*, 157, 158, 159.

[121] *AT*, C 3/8; C 2, 2; *CLDT*, sv. 2, f. 104v, 106v, 108r-110r, 119v; *Let. Lev*., sv. 74, f. 78v-79v, 80v; *Let. Pon*., sv. 55, f. 146r; *DA*, 3260/49; *Cons. Rog*., sv. 158, f. 137v; V. Miović-Perić, "Dnevnik", 112-113; R. Radoš Ćurić, "Odnos Dubrovačke Republike", 154-164.

[122] *CLDT*, sv. 2, f. 188/II; *DA*, 3164/34; *Let. Lev*., sv. 75, f. 161v-164r, 196v; *TCF*, sv. 2, f. 948; *AT*, B I 1/17; V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*, 347-348. Vidi i slučajeve koji su stigli do Ali-paše: *Let. Lev*., sv. 74, f. 177v-182v; sv. 75, f. 191r-193r, 211r, 198r-201r, 207r-208v, 212v-213r; *CLDT*, sv. 2, f. 216v-218v; *DA*, 3164/41, 45, 49; *AT*, C 7/63; V. Vinaver, *Dubrovnik i Turska,* 50, 61, 65.

šećera i kave, ali i dubrovačkih majstora za crijep, te usluge prijevoza osmanskih trgovaca.[123] Prigovarao je da mu Dubrovčani više ne šalju obavijesti kao što su činili ranije,[124] a pred odlazak iz Bosne zadao je težak udarac dubrovačkoj skali. Izdao je bujuruldiju za slobodan rad zabranjenih mletačkih skala, nakon čega je nastupila dugotrajna i mukotrpna borba za njihovo zatvaranje.[125]

Tijekom trećeg pašinog namjesništva u Bosni došlo je do velikog zaokreta koji se najbolje očituje u njegovoj spremnosti da pomogne Dubrovčanima u zamjenu za mito. Za bujuruldiju protiv nezakonitih nameta u Novom Pazaru Dubrovčani su mu dali 200 dukata,[126] zatim još 200 za rješavanje slučaja ubojstva Mustafe Kurtina,[127] potom čak 1.000 cekina za stabilnost tečaja dubrovačkog talira.[128] Treći Ali-pašin mandat ponovno je potvrdio da je novac bio najučinkovitije diplomatsko oružje u pregovorima s osmanskom stranom. Uz one neophodne i uobičajene poklone poput lož ulja za peć, papira za pisanje, novih vijesti iz svijeta, zmija otrovnica za pripravku lijekova i usluge prijevoza, paša je ovoga puta tražio i neobične i luksuzne poklone poput tri kvalitetne brave i bogato intarzirane škrinje od ebanovine sa zlatnim ručkama i unutrašnjosti obloženom crnim baršunom.[129]

Promjena njegova političkog držanja i upravljačkih napora zamjetna je i kroz dinamiku aktivnosti na položaju velikog vezira. Graditeljska

---

[123] *CLDT*, sv. 2, f. 247v, 248r-248v, 253v-254r; *AT*, 190; *Cons*. *Rog*., sv. 162, f. 61r, 81v, 87r.

[124] *AT*, BIV 1/55; 79; *CLDT*, sv. 2, f. 259r-260v.

[125] Ova Ali-pašina bujuruldija nije pronađena. *CLDT*, sv. 2, f. 261v; sv. 3, f. 11r, 15r, 19v-20r, 33v, 35r; *Let. Lev*., sv. 76, f. 112r-113v, 131v-132r, 145r, 149r-151v, 191r-191v, 194r, 217r-218r; *AT*, 284; 371; C6 13; 4692; V. Vinaver, *Dubrovnik i Turska*, 84; V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima namjesnika*, 165.

[126] *Cons. Rog*., sv. 163, f. 122r-122v; *Cons. Min*., sv. 96, f. 128r; *AT*, 155; *DA*, 3277/33; V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima namjesnika*, 165.

[127] V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima namjesnika*, 166; Ruža Radoš Ćurić, "Dealing with Ottoman Outlaws from Land and Sea: Case Studies of Dubrovnik (1746–1748)", u: *Tributaries and Peripheries of the Ottoman Empire*, ur. Gábor Kármán, Brill, Leiden, 2020, 314-317.

[128] *Let. Lev*., sv. 76, f. 224v-227r-229v; *Cons. Rog*., sv. 163, f. 144r-145r, 145v-146r, 146r-146v, 147v, 179r-180r, 186v.

[129] *Let. Lev*., sv. 76, f. 232r; *Let. Pon*., sv. 61, f. 51r-52r; *DA*, 3134/42, 47, 48, 54; 3134/47, 55; *AT*, 27, 88, 868; BIV 14/68; 1/71; 1/26; 22/51, 52, 53, 55; BVI 22/54; 37; *CLDT*, sv. 3, f. 47r-47v, 55v-56v, 59r-60r, 62r, 65r-65v, 66r, 69v; R. Radoš Ćurić, "Dealing with Ottoman Outlaws", 319-320. Brave vratiju su očito bile cijenjene jer su ih fratri u vrijeme neimaštine prodavali. B. Benić, *Ljetopis*, 119.

i reformatorska djelatnost iz prvog vezirskog mandata izblijedila je u narednim kratkotrajnim vezirskim namještenjima. Pokretački i politički elan zamijenio je zamor u nemilosrdnom osmanskom sustavu. Na takvu promjenu karaktera nesumnjivo su utjecale razorne političke tendencije na Porti gdje su vodeću ulogu preuzele trivijalne figure poput haremskog age Bešira ili carskog silahdara Ali-age Bijiklija. Silazna putanja njegove karijere nakon 1743. godine i neizvjesnost budućih namještenja zbog sve većeg broja upravnih kandidata također su odigrale ključnu ulogu u transformaciji njegova karaktera.

Unatoč svemu tome, u literaturi je prevladao pozitivan stav o Ali-paši, osmanskom državniku "niskog rasta s uredno podšišanom bradicom" koji je svrstan među "turske heroje".[130]

ZAKLJUČAK

Novi biografski i genealoški podaci o Ali-paši nadopunjavaju praznine i pružaju uporište za demografska i socijalna istraživanja osmanskog društva. Usporedba oskudnih, ali dragocjenih podataka osmanskih kroničara, poput Dilaverzade Omera, Kučukčelebizade Asim Ismaila, Sami Mustafa-efendije, Ismail Zijaudin-bega, Musaffa Mustafe, Ajvansaraj Hafiza Husejina, ukazuje na nedosljednosti koje su nerijetko odraz snažne usmene tradicije Osmanskog Carstva. Analiza Ali-pašine karijere pokazala je da je središnja vlast tijekom 18. stoljeća ponekad postupala u skladu s političkim i upravnim principima karakterističnima za klasično doba Carstva (1300.-1600.): popunjavanju upravnih položaja iz sultanovog kućanstva, postepenoj gradaciji prilikom uspinjanja na pokrajinske službe, napredovanju i nazadovanju prema zaslugama, uzastopnim imenovanjima i dužem trajanju pokrajinskih namještenja. Kao dio politike regionalizma, Ali-paša je često imenovan u "odslužene" ili okolne ejalete u istočnom dijelu Carstva. Izuzetak tome bio je njegov odlazak u Bosanski ejalet 1736. godine, što je bila iznimka zbog slabog poznavanja lokalnih prilika i znatnog putnog troška.

Ali-pašina nastojanja na području prevoditeljstva, arhitekture i tehnoloških novina u Carstvu ukazuju na kulturnu simbiozu tradicionalnog i modernog, Istoka i Zapada. Primjer tome je Ali-pašina arhitektura u

[130] L. Cassels, *The Struggle,* 84; Feridun Fazıl Tülbentçi, *Türk Büyükleri ve Türk Kahramanları,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, 190.

kojoj su *a la franka* elementi uklopljeni u klasični arhitektonski plan. Zbog toga pojedini povjesničari umjetnosti Ali-pašino graditeljstvo ubrajaju u posljednje primjere nacionalne arhitekture, dok drugi pak u njegovoj gradnji prepoznaju prve odlike zapadnjačkih stilova, rokokoa i baroka. Kulturni sinkretizam kao karakteristika Ali-pašinog razdoblja razvidan je i u islamsko-kršćanskom identitetu i nastojanjima Bonnevala i Muteferrike. S reformatorima koje je okupio oko sebe Ali-paša je bio dio nove osmanske elite 18. stoljeća i jedan od predvodnika prosvjetiteljskih strujanja u Osmanskom Carstvu po uzoru na one koji su istovremeno vladali u Europi.

Prostorni, vremenski i politički kontekst Ali-pašine vladavine omogućio je da se utvrde razlozi postepene promjene Ali-pašinog karaktera kao dio njegova političkog sazrijevanja. Silazna putanja karijere, neizvjesnost budućih namještenja, gubitak stabilnog uporišta i jačanje opozicije u donedavno naklonjenu okruženju, kako u Istanbulu tako i u Bosni, odrazio se i na odnose s Dubrovačkom Republikom. I dok se 1739. godine Republika od teških optužbi ratnog svrstavanja uz osmanske neprijatelje branila tek labavim argumentima i laskavim komplimentima, već tijekom posljednjeg pašinog namještenja mito je bilo jedini način kupovanja pravde na bosanskom dvoru. Ali-pašin karakterni zaokret očituje se i tijekom vezirskih namještenja. Njegov pokretački zamah iz prvog vezirskog namještenja zamijenio je zamor zbog nemilosrdnog i iskvarenog osmanskog sustava u kojem su trivijalne dvorske figure poput Ali-age Bijiklija i Bešir-age vukle glavne političke poteze.

NEOBJAVLJENI IZVORI

Državni arhiv u Dubrovniku

Acta Consilii Maioris, serija 8.

Acta Consilii Rogatorum, serija 3.

Acta Minoris Consilii, serija 5.

Acta et Diplomata, serija 76.

Acta Turcarum, serija 75.

Copia Lettere Diverse Turcarum, serija 27.2.

Lettere di Levante, serija 27.1.

Lettere di Ponente, serija 27.6.

Traduzioni de Capitulazioni e Firmani, serija 20.2.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Istanbul

fond Cevdet Tasnifi, serija Cevdet Hariciye, Cevdet Askeriye

OBJAVLJENI IZVORI I LITERATURA

Adıvar, Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Maarif Matbaasi, İstanbul, 1943.

Ahmet Paşa (Kumbaracıbaşı), *Memoirs of the Bashaw Count Benneval*: *from his Birth to his Death*, E. Withers, London, 1750.

Akkaya, Hüseyin, *Târîhçe-i Nevres*; *İnceleme ve Tenkitli Metin*, Kitabevi, İstanbul, 2004.

Aktepe, Münir, "Hekimoğlu Ali Paşa", u: *Turkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, 166-168.

Aličić, Ahmed, "Manuskript Ahvali Bosna od Muhameda Emina Isevića", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 32-33/1982-83, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1984, 163-198.

Angeli, Moriz von, "Der Krieg mit der Pforte 1736 bis 1739", *Mittheilungen des k.k. Kriegs-Archivs*, k.k. Generalstabes, Wien, 1881, 147-298.

Aydıner, Mesut, *Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi, Subhî Târihi, Sâmî ve Şâkir Târihileri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007.

Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.

Bašagić, Safvet-beg, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (od g. 1463.-1850.)*, Matica Bošnjaka, Zürich, 1994.

Benić, Bono, *Ljetopis sutješkog samostana*, Synopsis, Sarajevo – Zagreb, 2003.

Cantemir, Dimitrie, *Histoire de l'empire othoman, où se voyent les causes de son aggrandissement et de sa décadence, vol. 1,* Chez Barois Savoye, Paris, 1743.

Cassels, Lavender, *The Struggle for Ottoman Empire 1717–1740*: *a Czarina, an Emperor, and a Cardinal Determine the Fate of a Sultans Empire*, Thomas Y. Crowell Company, New York, 1967.

Çifçi, Ömer, *Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı kütüphaneler ve yayımlar genel müdürlüğü, Ankara, 2009.

Çobanoğlu, Ahmet, "Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi", u: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, 169-173.

Çolak, Orhan, "Abdal Yakub-Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi, Şeyh Mehmed Rıza Efendi ve Kütüphanesi", *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, 2023, 53-93.

Çolak, Orhan, *Arşiv belgelerinin ışığı altında: Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100-1171 / 1689-1758) Hayatı, İcraatı ve Hayratı*, magistarski rad obranjen 1997. godine na İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çolak, Orhan, „Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi", *Şehir Kültür Sanat*, 5, M Grup Maatbacılık, Kayseri, 2021, 168-170.

Çoruhlu, Melek, *Musaffa Mehemmed Efendi Kıt'a-min- Târihi-i Sultan Mahmud-ı Evvel (Tahlil ve Metin)*, magistarski rad obranjen 2005. godine na Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Čar-Drnda, Hatidža, *Sidžil tešanjskog kadiluka (1740.-1752.),* Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2005.

Ćehajić, Džemal, Nametak, Fehim, (ur.), *Bulbulistan,* Kulturni centar I. R. Iran u BiH, Sarajevo, 2003.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi V*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 2011.

Derin, Fahri, Çabuk, Vahid, *Hâfiz Hüseyin Ayvansarâyî: Mecmuâ-i Tevârih*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, *İstanbul*, 1985.

Dilaverzade, Ömer, *İbtida-i zikr-i dibaçe-i Hadikat ül-vüzera*, Cerîde-i Havâdis Matbaası, İstanbul, 1855.

Erginbaş, Vega, *Enlightenment in the Ottoman Context: İbrahim Müteferrika and His Intellectual Landscape,* Brill, Leiden – Boston, 2013.

Erünsal, İsmail, *Ottoman Libraries: A Survey of the History, Development, and Organization of Ottoman Foundation Libraries*, Department of Near Eastern Languages and Literatures of Harvard University, Cambridge, 2008.

Fraser, James, *The History of Nadir Shah formerly called Thamas Kuli Khan, the Present Emperor of Persia*, printed by W. Strahan, London, 1742.

Gibb, Elias John Wilkinson, *A History of Ottoman Poetry by the late E .J. W. Gibb, Volume 4*, Luzac &Co, London, 1905.

Gökçek, Mehmet Fatih, "1736-1739 Osmanlı-Rusya-Avusturya Savaşında Ruslara Esir Düşen Bir Osmanlı Askeri ve Eseri: Akhisarlı Hacı Nesimoğlu Ahmed Bin Hasan ve Tevârîh-i Âl-i Osmân", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 45, Ankara, 2019, 49-81.

Hadžihuseinović Muvekkit, Salih Sidki, *Povijest Bosne I*, El-Kalem, Sarajevo, 1999.

Hadžijahić, Muhamed, "Bune i ustanak u Bosni sredinom 18. stoljeća", *Historijski zbornik,* 33-34, Društvo za hrvatsku povjesnicu, Zagreb, 1980-81, 99-137.

Hammer-Purgstall von, Joseph, *Büyük Osmanlı Tarihi Vol. 7, 8.* Medya Ofset, İstanbul, 1990.

Handžić, Adem, "Bosanski namjesnik Hekim-oglu Ali-paša", *Prilozi za orijentalnu filologiju* V/1954-55, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1955, 135-180.

Hathaway, Jane, *Beshir Agha: Chief Eunuch of the Ottoman Imperial Harem*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018.

Hickok, Michael Robert, *Ottoman Military Administration in Eighteenth-Century Bosnia*, Brill, Leiden, 1997.

Inalcik, Halil, *Osmansko Carstvo klasično doba 1300-1600,* Srednja Europa, Zagreb, 2002.

Jorga, Nicholas, *Geschichte des Osmanischen Reiches, 4 Band,* Friedrich Andreas Perthes Aktiengesellschaft, Gotha, 1911.

Kapetanović Ljubušak, Mehmed-beg, *Boj pod Banjalukom godine 1737: narodna pjesma*, Bošnjačka zajednica kulture "Preporod", Banja Luka, 2005.

Karagöz, Hakan, *1737–1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'in Geri Alınması*, doktorska disertacija obranjena 2008. godine na Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kasumović, Fahd, "O terminu taksit: nesklad izvora i literature", *Prilozi Instituta za istoriju* 38, Institut za istoriju, Sarajevo, 2009, 61-79.

Kaya, Bayram Ali, *Defter-i Dervişan*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Kemal, İbnulemin Mahmud, "Metâli'ül-Aliyye Fi Gurreti'l-Gâliye", *Tarih-i Osmani (Türk Tarihi) Encumeni Mecmuası,* 16, Türk Tarih Encümeni, İstanbul, 1926, 197-210.

Kızılgök, Ahmet, *Musaffa Mustafa Efendi'nin*: *I. Mahmud Devri Vekayinâmesi*, magistarski rad obranjen 1964. godine na İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Koller, Markus, *Bosnien an der Schwelle zur Neuzeit: Eine Kulturgeschichte der Gewalt, 1747-1798*, Oldenbourg Wissenschaftsverlag, München, 2004.

Kreševljaković, Hamdija, *Bitka pod Banjom Lukom 4. VIII 1737.: uz dvjestagodišnjicu*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1936.

Kuban, Doğan, *Türk barok mimarisi hakkında bir Deneme*, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1954.

Küçükçelebizade, İsmail Asım Efendi, *Târih-i İsmail Âsım Efendi Eş-Şehir Bi-Küçük Çelebizâde,* Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1282 [1865].

Kunt, Metin, *The Sultan's Servants: The Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550-1650,* Columbia University Press, New York, 1983.

Kurtaran, Uğur, "Sultan Birinci Mahmud Dönemi (1730-1754) Islahat Hareketleri", *Journal of Turkish Studies*, 8/2, İstanbul, 2013, 167-179.

Lašvanin, Nikola, *Ljetopis*, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1981.

Levi, Avigdor, "Military Reform and the Problem of Centralization in the Ottoman Empire in the Eighteenth Century", *Middle Eastern Studies* 18/3, Taylor & Francis Group, Oxfordshire, 1982, 227-249.

Lockhart, Laurence, *Nadir Shah: A Critical Study Based Mainly Upon Contemporary Sources*, Luzac & Co., London, 1938.

Miović, Vesna, *Dubrovačka Republika u spisima namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka: s analitičkim inventarom bujuruldija (1643-1807) serije Acta Turcarum Državnog arhiva u Dubrovniku*, Državni arhiv u Dubrovniku, Matica hrvatska, Ogranak Dubrovnik, Istorijski arhiv Sarajevo, Kantonalni arhiv Travnik, Dubrovnik, 2008.

Miović, Vesna, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana s analitičkim inventarom sultanskih spisa serije Acta Turcarum Državnog arhiva u Dubrovniku*, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, 2005.

Mušić, Omer, "Hadži Mustafa Bošnjak - Muhlisi", *Prilozi za orijentalnu filologiju,* XVIII-XIX/1968-69, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1973, 89-119.

Novljanin, Omer i Hadžinesimović, Ahmed, *Odbrana Bosne: 1736-1739 (dvije bosanske kronike),* Islamska pedagoška akademija, Zenica, 1994.

Olson, Robert, *The Siege of Mosul and Ottoman-Persian Relations 1718-1743. A study of rebellion in the capital and war in the provinces of the Ottoman Empire,* University of Indiana Press, Bloomington, 1975.

Özcan, Abdülkadir, *Şakāyık-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri 4*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989.

Parvev, Ivan, *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade (1683-1739),* East European Monographs, Boulder Colorado, 1995.

Pelidija, Enes, *Banjalučki boj iz 1737: uzroci i posljedice*, El-Kalem, Sarajevo, 2003.

Radoš Ćurić, Ruža, "Dealing with Ottoman Outlaws from Land and Sea: Case Studies of Dubrovnik (1746–1748)", u: *Tributaries and Peripheries of the Ottoman Empire,* ur. Gábor Kármán, Brill, Leiden, 2020, 302-324.

Radoš Ćurić, Ruža, "Odnos Dubrovačke Republike i bosanskog namjesnika Ali-paše: dubrovačka obavještajna služba i službena prepiska tijekom

austro-osmanskog rata 1737.-1739.", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 61, Dubrovnik, 2023, 139-166.

Roider, Karl, *Reluctant Ally*: *Austria's Policy in the Austro-Turkish War*, 1737-1739, Louisiana State University Press, Louisiana, 1972.

Sabev, Orlin, "Medical Books in Private and Public Ottoman Libraries", u: *Proceedings of the 38th International Congress on the History of Medicine (1-6 September 2002)*, ur. Nil Sarı et al., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, 615-628.

Sami, Arpaeminzade, Şâkir, Mustafa Hüseyin Efendi i Subhî Mehmet Efendi, *Târîh-i Sâmî ve Şâkir ve Subhî,* Raşid Mehmed Efendi Matbaası, İstanbul, 1198 [1784].

Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ül A'lâm 4,* Mihran, İstanbul, 1894.

Schmettau, Friedrich Wilhelm Karl von, *Mémoires secrets de la guerre d*e *Hongrie pendant les campagnes de 1737*, *1738. et 1739*, Au Dépens de la Compagnie des Imprimeurs-Libraires, Paris, 1786.

Şentürk, Nazır, *Babıâli ve sadrazamları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

Şeşen, Ramazan, "Türkiye'deki yazma koleksiyonları ve Bunların Kataloglarının Neşredilmesi", *Tarih Dergisi,* 2, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 2015, 1-34.

Shaw, Stanford, "Iranian Relations with the Ottoman Empire in the Eighteenth and Nineteenth Centuries", u: *Cambridge History of Iran Vol. 7: From Nader Shah to the Islamic Republic,* ur. Peter Avery, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, 297-313.

Spaho, Fehim, "Pobune u tuzlanskom srezu polovicom XVIII. vijeka", *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini,* 45, Zemaljski muzej u Sarajevu, Sarajevo, 1933, 71-76.

Stanojević, Gligor, „Mletačke i dubrovačke vijesti o austrijsko-turskim ratovima u XVIII vijeku", *Godišnjak društva istoričara Bosne i Hercegovine,* 17, Sarajevo, 1969, 209-230.

Sućeska, Avdo, "Seljačke bune u Bosni u 17. i 18. stoljeću", *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine,* 17, Društvo istoričara Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1966-67, 43-57.

Süheyl, Ünver, "Akrabadin sahibi Giridli Nuh Efendi hakkında birkaç kelime", *Dirim Tıp Dergisi*, 14, Frik ilaç san., İstanbul, 421-425.

Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmânî, vol. 1-6*, Turkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996.

Tahir Bey, Bursalı Mehmed, *Osmanlı Müellifleri: Osmanlılar'ın kuruluşundan zamanımıza kadar gelen ve mesleklerinde eser yazan Türk mutasavvıf, âlim, şair-edib, tarihçi tabib, riyaziyeci ve coğrafyacılarının kısaca*

hayatlariyle eserlerine dair kâfî malûmatı muhtevidir, Volume *3,* Meral Yayınevi, İstanbul, 1974.

Tanman, Baha, "Hekimoğlu Ali Paşa Camii'ne İlişkin Bazı Gözlemler" u: *Aslanapa Armağanı*, ur. Selçuk Mülayim, Zeki Sönmez, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1996, 253-280.

Unat, Faik Reşit, *Abdi Târihi*: *1730 Patrona İhtilâli hakkında bir eser,* Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1943.

Ünsal, Behçet, "İstanbul'un İmarı ve eski eser kaybı", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, 2, 1969, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 6-61.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi IV. Cilt 2. Kısım: XVIII. Yüzyıl*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi V. Cilt: Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılı Sonlarına Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Vandal, Albert, *Le Pacha Bonneval*, Au Cercle Saint Simon, Paris, 1885.

Vâsıf, Ahmed, *Mehâsin ül-âsâr ve hakâik ül-ahbâr 1,* Matbaa-ı Bulak, Kahire, 1830.

Vinaver, Vuk, *Dubrovnik i Turska u XVIII. veku*, Naučno delo, Beograd, 1960.

Wielemaker, Alexander, *The Taksim Water Network 1730-33. Political consolidation, dynastic legitimization, and social networks*, magistarski rad obranjen 2015. godine na Leiden University.

PORTRAIT OF OTTOMAN STATESMAN HEKIMOGLU ALI PASHA (1689-1758): LIFE, CAREER AND PERSONALITY

Summary

The article reconstructs unknown facts about life and administrative achievements of Ottoman statesman Hekimoglu Ali Pasha who held the office of Grand Vizier three times and was famous for the victory at the battle of Banja Luka in 1737. Ali Pasha's life also provides an insight into the trends of Ottoman administrative politics, which in his case deviated from the trends of the postclassical era of the Ottoman Empire. Also, Pasha's merits in the cultural, architectural, intellectual and technological transformation of the Empire indicated a change that would be fully realized only a century later. Parallel to the downward trajectory of his career, one can observe the gradual change in his character which can be reconstructed through the archival correspondence with the Republic of Dubrovnik. The transformation of his character can be also seen through the prism of his political maturation in the period from the first to the last appointment in Bosnian eyalet (1736-1748).

Keywords: Hekimoglu Ali Pasha, career sample, patronage, culture and military novelties, cultural syncretism, personality assessment, the Ottoman Empire